

GIJTR

Global Initiative for Justice,
Truth & Reconciliation

GLASOVIMA PROTIV NASILJA

Globalne perspektive
omladinskih aktivista

O OVOM PRIRUČNIKU

Ovaj priručnik je nastao u okviru projekta „Usmeravanja glasova mladih aktivista ka sprečavanju nasilja”, projekta koji realizuje Globalna inicijativa za pravdu, istinu i pomirenje (GIJTR). U januaru 2021. godine, GIJTR je u partnerstvu sa Međunarodnom koalicijom mesta savesti (ICSC), Pravda i prava - Azija (AJAR) i Fondacijom Fondom za humanitarno pravo (FHP) pokrenula Radnu grupu mladih za sprečavanje teških zločina, odabравši 10 mladih aktivista iz Avganistana, Obale Slonovače, Indonezije, sa Filipina i iz Srbije, da učestvuju u obukama, realizuju intervencije fokusirane na sprečavanju teških zločina kroz okvir tranzicione pravde i da prepoznaju uobičajene rane znake upozorenja koji često prethode masovnom kršenju ljudskih prava. Nakon niza virtualnih obuka, svakom članu radne grupe je dodeljeno po 3.500 dolara da osmisli i sproveđe projekat u zajednici koji otvara prostor za mlade koji bi povelji put sprečavanja teških zločina kao aktivni nosioci, i operacionalizovali svoje shvatnje sprečavanja teških zločina i koncepciju tranzicione pravde. Isthodi i pouke iz tih malih projekata detaljnije su predstavljeni u narednim poglavljima ovog priručnika, čiji su autori sami mlađi aktivisti, koji pružaju strategije za njihovo prenošenje i prilagođavanje kako bi drugi mlađi aktivisti mogli da ih primene u sopstvenom kontekstu.

Ovaj priručnik nastoji da se pozabavi sve većim jazom između stvorenog znanja o mlađima i njihovoj ulozi u sprečavanju teških zločina i, s druge strane, stvarnog procesa stvaranja znanja. Mlađima se retko pružaju opipljive prilike da koriste iskustveno znanje da bi izradili literaturu o predmetu angažovanja mlađih u sprečavanju najtežih zločina i u tranzicionoj pravdi. Prečesto ih konsultuju, ali ih ne uključuju u proces donošenja odluka o tome kako će se dalje saopštavati njihovi doprinosi. Projekti u zajednici, koje su sproveli članovi Radne grupe mlađih za sprečavanje najtežih zločina GIJTR, kao i sadržaji poput ovog priručnika, svedočanstvo su o bogatstvu znanja i stručnosti koje poseduju mlađi. Pored detaljnog iznošenja strategija koje su osmisili mlađi za angažovanje u sprečavanju najtežih zločina, rad na pripremi ovog priručnika je odlikovalo visok stepen uključenosti mlađih, što znači da smo se postarali da svaki član radne grupe bude uključen pri svakoj tački donošenja odluke. Od naslova ovog priručnika, do tema po poglavljima, svaku odluku su donosili sami članovi radne grupe.

IZRAZI ZAHVALNOSTI:

GLAVNI AUTORI:
Spouzhmai Akberzai
Wazi Marie-Flore Begou
Madelene De Borja
Loi Alian A. Cabaluna
Iva Janković

Gbadé Teloh Amandine Macoura
Manik Marganamahendra
Andjela Savić
Mohammad Yahya Qanie

PRIREDILI:
Bokang Pooe
Devon Gulbrandsen

IIUSTRACIJE:
Irindhitaa Laras Putri

Ovaj priručnik obogaćen je dodatnim pregledima i komentarima Sare Bredšo (Međunarodna koalicija mesta savesti), Višnje Šijačić (Fondacija Fond za humanitarno pravo), Predraga Miletića (Fondacija Fond za humanitarno pravo), Vladana Đukanovića (Fondacija Fond za humanitarno pravo), Amande Anindje (Pravda i prava Azija), Indri Fernide (Pravda i prava Azija) i Lori Frid, koji su doprineli korisnim komentarima.

Kako bismo sačuvali pojedinačne glasove mlađih autora-aktivista, poglavja koja su oni napisali redigovana su zbog jasnoće, ali ne i da bi se nametnuo jedinstven ton celoj publikaciji.

Objavljeno u maju 2022.

Saznajte više na: www.sitesofconscience.org
Saznajte više na GIJTR:
www.gijtr.org

Međunarodna koalicija mesta savesti (ICSC ili Koalicija) je globalna mreža muzeja, istorijskih lokaliteta i inicijativa u zajednici posvećenih izgradnji pravednije i mirnije budućnosti, putem angažovanja zajednica na pamćenju, borbi za ljudska prava i bavljenjem njihovim savremenim reperkusijama. Osnovana 1999. godine, ICSC sada obuhvata više od 300 ustanova članica Mesta savesti u 65 zemalja. ICSC podržava svoje članice kroz sedam regionalnih mreža koje podstiču saradnju i međunarodnu razmenu znanja i najbolje prakse.

Saznajte više na: www.sitesofconscience.org

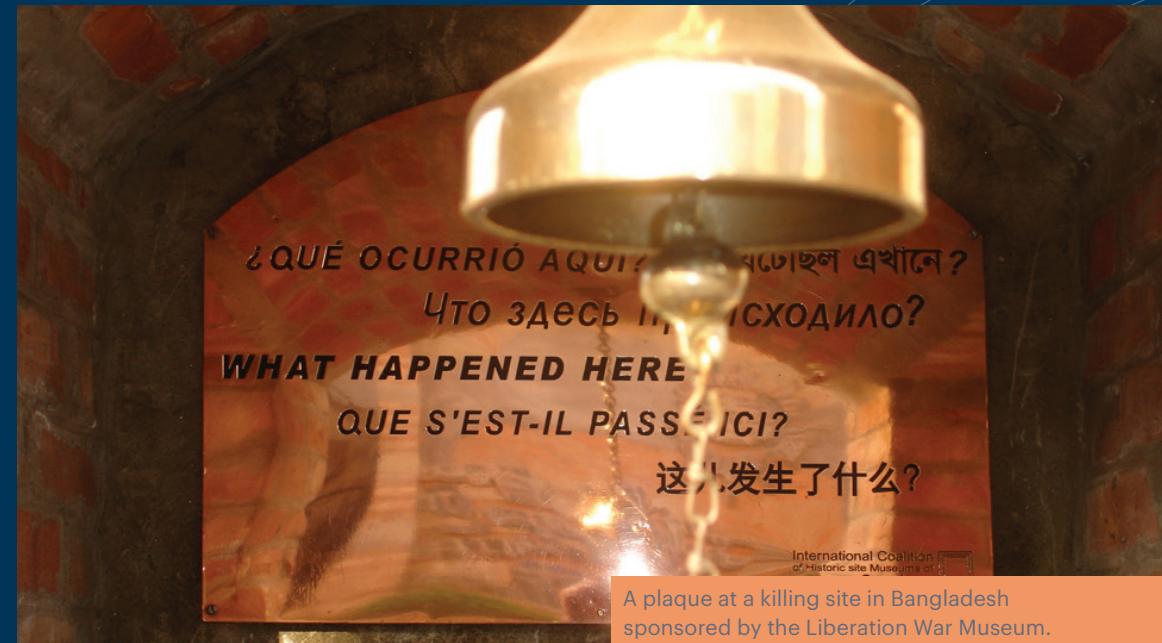
SADRŽAJ

Ključni pojmovi i definicije	8
Uvod	11
Tranziciona pravda, sprečavanje najtežih zločina i angažovanje mladih Srbija	
Autorka: Andjela Savić	14
Dok svet gori: mentalno zdravlje, psihološka podrška i mlađi aktivisti Srbija	
Autorka: Iva Janković.....	20
Mlađi umetnici u prvim linijama za promene Filipini	
Autorka: Madelene De Borja	26
JouHRno: Pristup novinarstvu na Filipinima, zasnovan na pravima i principu nenanošenja štete Filipini	
Autor: Loi Alian A. Cabaluna	31

Osnaživanje mladih na društvenim mrežama kao novom javnom prostoru za sprečavanje najtežih zločina: studija slučaja iz Indonezije Indonezija	
Autor: Manik Marganamahendra.....	36
Uloga sećanja i komemoracije Obala Slonovače	
Autorka: Gbadé Teloh Amandine Macoura.....	42
Strategije zagovaranja i aktivizam mladih za promene Obala Slonovače	
Autorka: Wazi Marie-Flore Begou	47
Glasovima protiv nasilja: Feminističko shvatanje nasilja u Avganistanu Avganistan	
Autorka: Spouzhmai Akberzai	53
Fizička, digitalna, pravna i finansijska zaštita omladinskih aktivista, novinara i aktivista za ljudska prava Avganistan	
Autor: Mohammad Yahya Qanie.....	57
Zaključak	65

O GLOBALNOJ INICIJATIVI ZA PRAVDU, ISTINU I POMIRENJE (GIJTR)

Širom sveta, sve su glasniji pozivi na pravdu, istinu i pomirenje u državama gde nasleđe grubog kršenja ljudskih prava baca senku na tranziciju od represivnih režima ka participatornim i demokratskim vidovima upravljanja. Da bi ispunila taj cilj, Međunarodna koalicija mesta savesti (ICSC ili Koalicija) pokrenula je Globalnu inicijativu za pravdu, istinu i pomirenje (GIJTR) u avgustu 2014. godine. GIJTR nastoji da se pozabavi novim izazovima u državama u sukobu ili tranziciji, koje se bore sa nasleđem ili tekućim grubim kršenjima ljudskih prava. Koalicija predvodi GIJTR, koja obuhvata još osam organizacionih partnera: Inicijativa za vladavinu prava Američke advokatske komore (ABA ROLI), Sjedinjene Države; Pravda i prava - Azija (AJAR), Indonezija; Centar za proučavanje nasilja i pomirenja (CSVR), Južna Afrika; Dokumentacioni centar Kambodže (DC-Cam), Kambodža; Fondacija dužnog procesa zakonitosti - Due Process of Law Foundation (DPLF), Sjedinjene države; Fondacija za antropološku forenziku Gvatemale - Fundación de Antropología Forense de Guatemala (FAFG), Gvatemala; Fondacija Fond za humanitarno pravo

A plaque at a killing site in Bangladesh sponsored by the Liberation War Museum.

(FHP), Srbija; i Grupa za međunarodno javno pravo i politiku (PILPG), Sjedinjene Države. Uz oslanjanje na stručnost članova GIJTR, Koalicija crpi znanje i dugogodišnje veze u zajednici svojih 300 i nešto članova, u 65 zemalja, radi jačanja i širenja rada GIJTR. Partneri GIJTR, uz članove koalicije, razvijaju i sprovode niz programskih aktivnosti za brzo reagovanje velikog uticaja, primenjujući i restorativne i retributivne pristupe pravdi i odgovornosti za grube povrede ljudskih prava. Stručnost organizacija u okviru GIJTR obuhvata:

- Kazivanje istine, pomirenje, memorijalizaciju i druge vidove istorijskog sećanja;
- Dokumentovanje zloupotreba ljudskih prava u svrhe tranzicione pravde;
- Forenzičku analizu i druge napore koji se odnose na nestala lica;
- Zalaganje za žrtve, kao što je unapređenje pristupa pravdi, psihosocijalna podrška i aktivnosti na ublažavanju traume;

- Pružanje tehničke pomoći i izgradnja kapaciteta aktivista civilnog društva i organizacija za promovisanje i angažovanje u procesima tranzicione pravde;
- Inicijative reparacione pravde; i
- Obezbeđenje rodne pravde u svim ovim procesima.

Do danas, GIJTR je vodila aktere civilnog društva u više zemalja kroz razvoj i realizaciju projekata dokumentovanja i kazivanja istine; sprovodila procene kapaciteta za memorijalizaciju, dokumentovanje i psihosocijalnu podršku lokalnim organizacijama; a preživelim žrtvama u Aziji, Africi, na Bliskom Istoku i severu Africi obezbeđivala obuku, podršku i prilike da učestvuju u osmišljavanju i realizaciji pristupa tranzicionoj pravdi poteklih iz zajednice. S obzirom na raznovrsno iskustvo i veštine partnera GIJTR i članica mreže Koalicije, ovaj program državama koje su izašle iz konflikta i represivnih režima nudi jedinstvenu priliku da se posvete tranzicionoj pravdi na blagovremen način, dok promovišu lokalno učešće i izgradnju kapaciteta partnera u zajednici. Od osnivanja, GIJTR se angažovala u radu sa ljudima iz 72 država, sarađivala sa 681 OCD i podržala 323 projekta vođena iz zajednice i prikupljanje više od 5040 svedočenja o kršenju ljudskih prava.

A 2018 GIJTR exhibition of body-maps in Conakry, Guinea.

KLJUČNI POJMOVI I DEFINICIJE

Ključne pojmove navedene dole dostavili su glavni autori i za te pojmove koriste definicije u skladu sa sopstvenim poimanjem.

Zagovaranje: inicijative u cilju promene ili uticaja na politički, ekonomski ili društveni sistem, obično radom „unutar sistema“ (definicija preuzeta iz [Difference Between](#))

Aktivizam: čin delovanja „izvan sistema“ radi ostvarivanja političke ili društvene promene putem aktivne kampanje (definicija preuzeta iz [Difference Between](#))

Artivizam: spaja aktivizam za društvenu pravdu i umetnost, osnažujući civile da stvaraju vizuelne i izvedbene produkcije koje imaju za cilj dovođenje do promene

Sprečavanje najtežih zločina: sprečavanje najtežih zločina odnosi se na širok spektar alatki i strategija kojima je cilj sprečavanje pojave masovnih ubistava i drugih zloupotreba ljudskih prava velikih razmara, počinjenih protiv civila (definicija preuzeta iz izveštaja Peace Direct-a o sprečavanju najtežih zločina i izgradnji mira [Atrocity Prevention and Peacebuilding report](#))

Komemoracija: kako je definisao [National Textual and Literary Resource Center](#), komemoracija je „svečanost sećanja na neku osobu ili događaj“, verska ili drugačija. U kontekstu tranzicione pravde, komemoraciju i memorijalizaciju mogu inicirati osetljive grupe ljudi ili oni koji su doživeli kršenje svojih ljudskih prava. U tim slučajevima, memorijalizacija može postati sredstvo saosećanja i pokazivanja solidarnosti sa bolom neke osobe ili grupe ljudi, čak i zagovaranje njihovih prava i priznanja

Digitalna zaštita: zaštita onlajn prisustva, podataka, identiteta i imovine pojedinca

Feminizam: zalaganje za ženska prava na osnovu ravnopravnosti svih rodova

Nivo najširih masa: obični ljudi, lokalne organizacije, itd.

Ljudska prava: prava koja su svojstvena svim ljudskim bićima bez diskriminacije

Pobunjenici: grupa ljudi angažovanih u oružanom otporu protiv neke vlade ili njenih zakona

Narko-spisak: spisak navodnih „osoba povezanih sa drogom“ koji je objavio predsednik Filipina Duterte 2019. godine, bez ikakvih dokaza. Obuhvata 33 gradonačelnika, osam zamenika gradonačelnika i tri člana Predstavničkog doma

Pravna zaštita: zakoni i druge službene mere namenjene zaštiti prava i sloboda pojedinca ili grupe

Sećanje: može se definisati kao pamćenje prošlosti. U kontekstu tranzicione pravde, memorijalizacija može biti sredstvo očuvanja bolnih uspomena na načine na koje može da doprinese sprečavanju budućih sukoba, očuvanju mira i društvene kohezije i odavanju priznanja tome što su žrtve i preživeli pretrpeli. Međutim, kada se ne pozabavimo traumom, sećanje na najteže zločine iz prošlosti mogu i da koriste određeni pojedinci kako bi opravdali osvetu. Takav pristup sećanju ugrožava mogućnost za mir i pomirenje kada država izlazi iz krizne situacije

Memorijalizacija: proces kroz koji se održava sećanje, i kod pojedinaca i kod zajednice

Emigracija: napuštanje regionala ili zajednice radi naseljenja u nekim drugim, posebno kao deo kontinuiranog kretanja stanovništva širih razmara

Fizička zaštita: fizička svojstva, tehnički uređaji, bezbednosne mere ili zaštitne snage za zaštitu nekog dobra

Psihoterapija: upotreba verbalne komunikacije i interakcija sa stručnjakom za mentalno zdravlje radi pomoći osobi da uoči i promeni ponašanje ili obrazac razmišljanja i reši probleme

Društveno-ekonomski: u vezi sa ili koji se tiče interakcije sa društvenim i ekonomskim faktorima

Nadzor: praćenje ponašanja, aktivnosti ili informacija u svrhe prikupljanja informacija, uticaja, upravljanja ili usmeravanja

Ciljani atentati: planirano ubistvo ili likvidacija pojedinca od strane pobunjenika ili vlada

Tranziciona pravda: skup pravosudnih i nepravosudnih procesa koji imaju za cilj da pomognu društvu da se pomiri sa istorijom kršenja ljudskih prava širih razmara u okviru određenog perioda nasilja ili autoritarizma

UVOD

Bokang Pooe i Devon Gulbrandsen

Od demokratskih protesta predvođenih studentima, 2019. godine u Hong Kongu, preko protesta koje su nakon parlamentarnih izbora poveli mladi u Belorusiji, pa do protesta „Životi Crnaca su važni“ („Black Lives Matter“) koji su kulminirali širom sveta 2020. godine, mladi su dosledno izlazili na ulice i društvene mreže da zagovaraju i mobilišu se sa vršnjacima oko gorućih pitanja mira i pravde. Tokom protekle dve godine, u različitim fazama mera zaključavanja zbog COVID-a, svedoci smo naglog porasta govora mržnje i diskriminacije, dezinformacija u cilju podrivanja i obesnaživanja osetljivih grupa, a u težim slučajevima i podsticanja na nasilje prema tim zajednicama. Međutim, ono što smo takođe videli je i talas omladinskih i organizacija predvođenih omladinom koje reaguju na takve trendove i pozicioniraju se tako da oblikuju, doprinose i preuzimaju mere da bi vlade, kompanije, svoje vršnjake i pripadnike zajednice pozivale na odgovornost za govor mržnje i diskriminaciju, kao i da bi se aktivno borile protiv toga.

Mladima centri moći često ostavljaju uloge sledbenika, primalaca ili posmatrača, pre svega zahvaljujući zajedničkom uverenju da starosna dob i iskustvo znače stručnost i mudrost. Međutim, time se potcenjuje izvanredna stručnost i znanje koje i mladi mogu da poseduju, a potcenjuje se i impuls i kapaciteti koje mladi imaju. Njihovu jedinstvenu kombinaciju intelekta i energije često su

zloupotrebljavali oni koji imaju moć da izazovu građanski rat i nemire, kao i da destabilizuju zajednice i države iz nekih prikrivenih namera. Međutim, mladi sve više nastoje da budu nosioci promena, te nastupaju kao ključni zamajac koji osvetljava najteže zločine globalne zajednice u svojim sredinama, kao što smo videli u slučajevima Ustanka u Sovetu 1976. godine, protiv apartheid-a u Južnoj Africi i 2010. godine tokom Arapskog proleća na Bliskom istoku i severu Afrike. Dok se podstiču na različitim mestima i tokom različitih razdoblja istorije, takve pokrete obeležila je mladost njihovih vođa i učesnika.

Sve više smo svedoci pojave da mladi i odlučni glasovi reafirmišu i aktivno grade pravedniji i mirniji svet. Ti glasovi predstavljaju duboku želju da se kanalise moć iskrenih i inkluzivnih narativa u cilju stvaranja pravednog sveta i da se neguje autentično liderstvo i aktivno građanstvo koje vlastima može da konstantno saopštava istinu.

Budući da su mladi neotuđiva veza između prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, oni bi trebalo da budu ti koji će povesti transformaciju društva. Mnogi su bili svedoci – posredno ili neposredno, kroz prethodne generacije – najtežih zločina iz prošlosti i još uvek osećaju njihove posledice. Na mnogim mestima, rane iz prošlosti i izazovi tek treba da na odgovarajući način budu predmet tranzicione pravde i na političkom i na psihološkom planu, budući da sputavaju društveni razvoj i isceljenje i stvaraju izlomljene nacionalne identitete i nepovezano građanstvo – što su sve faktori rizika za buduće teške zločine. Ali, delotvornim aktivizmom, mobilizacijom zajednice, arhiviranjem i prenošenjem kolektivnog sećanja, mladi mogu da izgrade čvrstu sponu između prošlosti i sadašnjosti, na kojoj mladi i ostali mogu da počnu sa novim vizijama i obnovom jednog boljeg sveta.

Sprečavanjem najtežih zločina, kao oblašću, dominiraju međunarodna tela i intervencije spolja. Dok je, naravno, važno da postoji međunarodna podrška za te napore, inicijative civilnog društva i mladih imaju ključnu ulogu u inicijativama za sprečavanje najtežih zločina na lokalnom nivou. Spuštanje rada na sprečavanju najtežih zločina na lokalni nivo otvara prostor da lokalni akteri utvrde prioritete među potrebama svojih zajednica i rešavaju pitanje potencijalnog nasilja tako da to ima smisla u svom kontekstu. U *Glasovima protiv nasilja: globalne perspektive mladih aktivista*, dinamična grupa aktivista iz Avganistana, Obale Slonovače, Indonezije, Srbije i sa Filipina dele svoje priče o ličnom putu u aktivizam i tome kako su se svojim glasovima probili u cilju

sprečavanja najtežih zločina, bavljenjem pitanjima zlodela iz prošlosti u različitim kontekstima. Njihovi doprinosi prikazuju ceo niz strategija koje su mladi koristili da bi angažovali druge u radu na zagovaranju društvenih promena. Realizujući svoje lokalne projekte, širom sveta, naši autori su duboko promišljali, kao pojedinci i kao kolektiv, o značaju svog rada i kako on može suštinski da utiče na naredna pokolenja aktivista.

U biti, *Glasovima protiv nasilja* je svedočenje o doprinosima svih mladih aktivista koji su rizikovali svoju bezbednost, žrtvovali slobodno vreme i posvetili se ulozi čuvara sećanja i branitelja ljudskih prava. Dalje, ovo je i vodič za podršku novoj generaciji aktivista, koji su ubačeni u svet koji se munjevito menja, uz dodatne izazove kao što je pandemija virusa COVID-19 i dolazeća klimatska kriza, ali su im s druge strane dostupne inovativne tehnologije i alatke koje zbližavaju glasove istomišljenika.

TRANZICIONA PRAVDA, SPREČAVANJE NAJTEŽIH ZLOČINA I ANGAŽMAN MLADIH

Autorka: Anđela Savić

Isprva nije bilo lako razumeti izraz „tranziciona pravda“. Možda je to zato što sam se prvo bavila pričama, a onda je usledila teorija. Vremenom sam uvidela da je proces tranzicione pravde zaista proces promena kroz koji društva mogu da prođu nakon nekog sukoba, rata ili promene režima, i da se on sastoji od traganja za istinom, pravdom, reparacijama i garancijom da se oni neće ponoviti. Često je spor, manjkav i nije savršen, ali je neophodan. Tesno

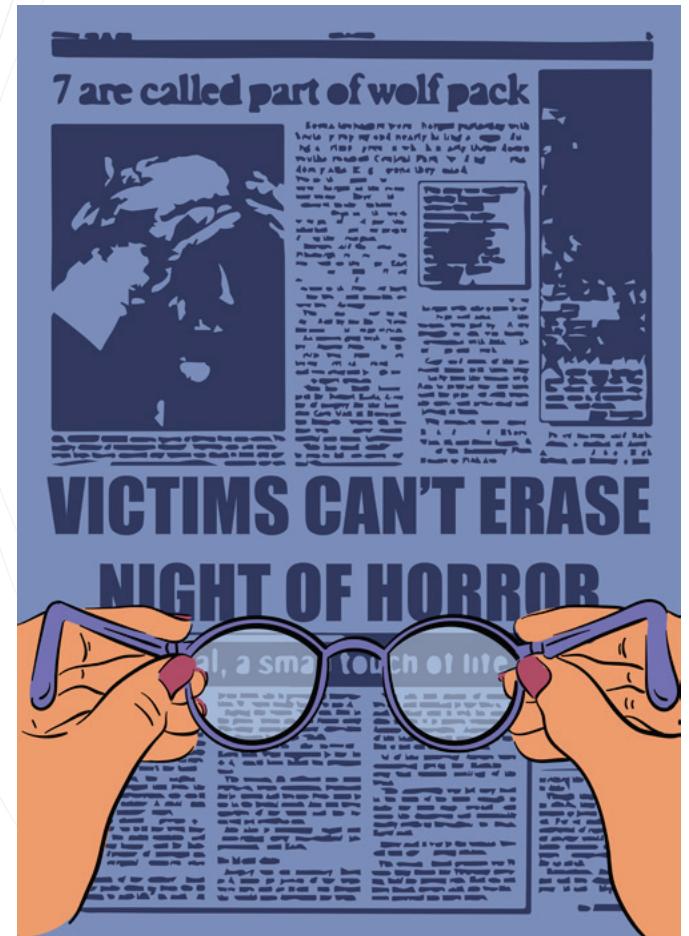
KONTEKST : Srbija

**UOČENI FAKTORI RIZIKA
OD NAJTEŽIH ZLOČINA:**

Slabe državne strukture
Istorijat teških povreda
ljudskih prava

povezan sa tranzicionom pravdom je još jedan izraz koji na prvi pogled može da zvuči preširoko – sprečavanje najtežih zločina. I njegovo objašnjenje je veoma jednostavno i podrazumeva niz instrumenata i strategija koji se mogu upotrebiti radi sprečavanja masovnog kršenja ljudskih prava u budućnosti. Ovaj odeljak se u daljem tekstu usredsređuje na izazove sa kojima se suočavaju mladi hvatajući se u koštač sa ovim pojmovima u bivšoj Jugoslaviji i sa generacijskim traumama zbog događaja iz prošlosti kojih se uopšte ne sećaju ili koji su im prepričani kroz pristrasne nastavne programe ili lične priče.

Devedesetih godina, teritorija bivše Jugoslavije postala je poprište teških kršenja ljudskih prava, gde se seksualno nasilje koristilo kao oruđe rata, stanovništvo prisilno preseljavalo, vršilo etničko čišćenje i drugi ratni zločini, uključujući genocid. Sada, nakon više od 20 godina po okončanju poslednjeg rata, društva Zapadnog Balkana i dalje žive okružena retorikom koja ima za cilj da seje mržnju i strah prema „onim drugima“ uz istovremeno poricanje strahota koje su se dogodile i minimiziranje odgovornosti svake pojedinačne države za njih. Jedan od najsramnijih primera bio bi genocid u Srebrenici. Jula 1995. godine, vojne i policijske snage Republike Srpske ubile su preko 8.000 ljudi u Srebrenici u Bosni i Hercegovini, zaštićenoj zoni pod zaštitom Ujedinjenih nacija. Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) kvalifikovao je te događaje kao genocid 2001. godine kada je Radislav Krstić, načelnik

štaba i zamenik komandanta Drinskog korpusa Vojske bosanskih Srba, postavljen za komandanta Drinskog korpusa, postao prva osoba osuđena za genocid u Srebrenici. U godinama koje su usledile, i Radovan Karadžić, prvi predsednik Republike Srpske, i Ratko Mladić, komandant Vojske Republike Srpske, osuđeni su za genocid u Srebrenici. No, danas se i Karadžić i Mladić slave kao heroji u Srbiji. Uzdižu ih sredstva javnog informisanja koja promovišu preovlađujući narativ, a širom Beograda i drugih gradova u Srbiji mogu se videti murali Ratka Mladića. Stalno se negiraju činjenice o ratnim zločinima i učutkuju glasovi preživelih. Govor mržnje uperen je na pripadnike „drugih“ zajednica, kao i na građansko društvo koje diže svoj glas i odbija da slavi ratne zločince i narative koji su doveli do najtežih zločina.

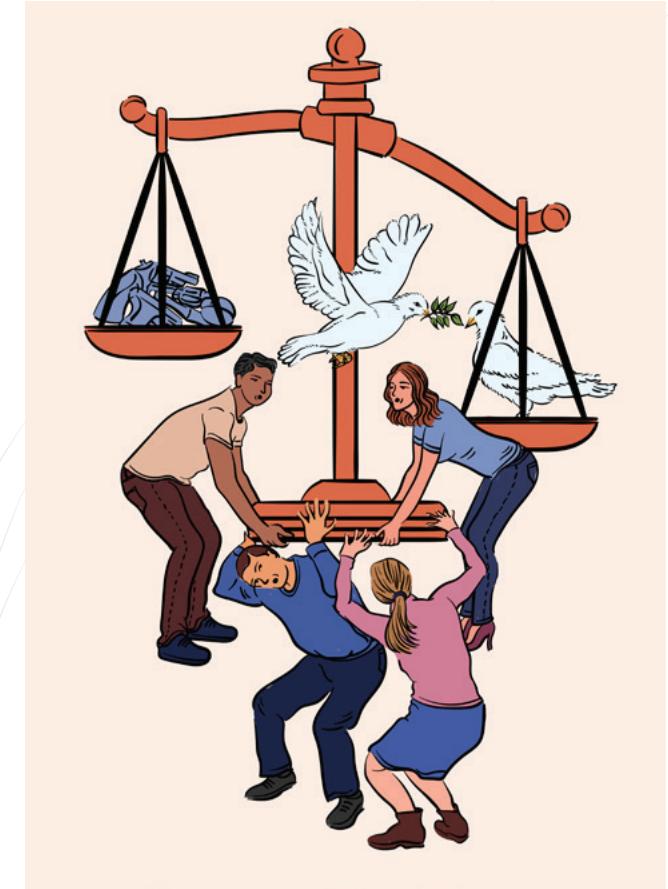
Imajući u vidu odsustvo konsenzusa o teškim zločinima koji su se dogodili i o tome zašto je do njih došlo, kao i činjenicu da trenutnu situaciju, kako na nacionalnom tako i na regionalnom planu, karakteriše kolektivno poricanje, od suštinskog je značaja da mladi rođeni u toku i nakon sukoba koriste svoj glas i da aktivno učestvuju kako u suočavanju sa prošlošću tako i u procesima izgradnje mira. Važno je da mladi aktivisti oblikuju i stvaraju takvo društvo u kojem žele da žive, pazeći da ne ponove greške iz prošlosti već da iz njih uče. Mladi na Zapadnom Balkanu možda žive okruženi nasleđem nasilne prošlosti, ali njima pripada budućnost i zato ih treba čuti i ozbiljno shvatiti.

Kao i svugde u svetu, nove generacije slušaju i upijaju priče i narative koje čuju u svojim porodicama. Nažalost, na Zapadnom Balkanu ima mnogo porodica koje imaju svoje sopstvene ratne priče. Lična iskustva su važna i dragocena, ali često mogu biti jednostrana i sa emotivnim nabojem, što može biti potencijalno opasno i što može predstavljati rizik za buduće teške zločine. Tu treba da se angažuju obrazovne ustanove i mediji, da saopštavaju i šire činjenice. Umesto toga, stavovi o proteklim nasilnim događajima koji su uništili mnoge živote, razlikuju se od jedne do druge države

Zapadnog Balkana i od političara do političara. Svaka od zemalja ima svoju omiljenu verziju događaja koja se promoviše u sredstvima javnog informisanja i predaje u nastavnim programima. Udžbenici se usredstvuju na izolovane događaje kao što je intervencija NATO u Srbiji 1999. godine ili Operacija Oluja 1995. godine u Hrvatskoj, koja je bila poslednja velika bitka u hrvatskom Domovinskom ratu. Javnost, u principu, nije upoznata sa imenima počinilaca; žrtve iz drugih etničkih grupacija se marginalizuju; i manipuliše se brojem žrtava. Stoga je sektoru građanskog društva pripala odgovornost da traga za istinom i da saopštava istinu, čime uključivanje i angažovanje mladih aktivista u njegove aktivnosti još više dobija na značaju.

MKSJ je uspeo da prikupi značajan broj priznanja i činjenica o ratovima, ali zbog svojih manjkavosti i propusta,¹ nije stekao poverenje široke javnosti. Zato je još uvek aktuelna rasprava u javnosti Zapadnog Balkana da li nalazi i presude MKSJ treba da budu priznati ili ne. Domaći sudovi su spori i opterećeni mnogim problemima. U mnogim slučajevima, žrtve i njihove porodice ne mogu da ostvare svoje pravo na odštetu zbog nedostataka u zakonodavnom okviru. Pošto državni organi ne pokazuju političku volju da se suoče s prošlošću niti da priznaju prepreke sa kojima su žrtve danas suočene, postoji dosta prostora za angažman aktera civilnog društva, naročito omladinskih aktivista, u nastojanju da se ponovo izgradi poverenje i bolji odnosi između različitih nacionalnosti i društava.

Kao što je već konstatovano, region Zapadnog Balkana ima istorijat teških kršenja ljudskih prava. To je region u kojem su počinjeni genocid, zločini protiv čovečnosti i ratni zločini. Pa ipak, ti događaji nisu tema promišljanja i rasprava, već se samo predstavljaju iz jednog, nacionalističkog ugla. Da damo jedan primer. Prošle godine, 9. novembra 2021, koji se obeležava kao Međunarodni dan borbe protiv fašizma i antisemitizma, organizacija civilnog društva Inicijativa mladih za ljudska prava, htela je da zajedno sa svojim partnerskim organizacijama i aktivistima ukloni jedan od najvećih murala posvećenih Ratku Mladiću, ratnom zločincu, koji izdržava kaznu doživotnog zatvora za genocid u Srebrenici. Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije zabranilo je skup i uklanjanje murala. Na taj način, država se jasno opredelila za jednu stranu i mural identifikovala kao spomenik pod zaštitom države. Reagujući na to, neki aktivisti i „aktivisti“ gađali su mural jajima, drugi su ga polili bojom, a cveće Srebrenice, otisnuto šablonom, procvetalo je širom grada. Ovakvi činovi pobune protiv prisustva ratnih zločinaca u javnom prostoru predstavljaju samo jedan način na koji omladinski aktivisti mogu da se angažuju i izraze svoje neslaganje sa veličanjem ratnih zločinaca.

Jedan važan način sprečavanja teških zločina je organizovanje i prisustvovanje većem broju događaja za obrazovanje i obuku. Pored upoznavanja mladih sa činjenicama iz prošlosti, potrebno je da ih opremimo strategijama za suprotstavljanje dezinformacijama, lažnim vestima i rodno zasnovanom nasilju i da im pokažemo kako mogu da doprinesu demokratskim procesima. Konačno, od velikog je značaja da im se omogući da putuju, da se međusobno sastaju i da steknu iskustva iz prve ruke upoznajući se sa različitim okruženjima.

U istom tonu, ono što konstantno primećujemo kao važnu pouku u kontekstu Zapadnog Balkana, je značaj obrazovanja, informisanosti i činjenica. Što se više upoznajemo s istinom, manje ćemo biti podložni propagandi i njenoj zlokobnoj spirali mržnje. Znaci upozorenja mogu se lako prevideti, naročito u slučaju omladine, ukoliko ne znamo šta da tražimo i to ne prepoznamo. Iz tih razloga je bitno da se prikupi što je moguće više činjenica i da se čuje glas preživelih i žrtava. Dužnost nam je da otvorimo prostor za te glasove i da ratnim zločincima i njihovim pristalicama uskratimo platforme za širenje opasnih ideja koje mogu dovesti do budućih strahota.

Što se tiče mog sopstvenog puta u aktivizam, na njega sam stupila na društvenim mrežama, konkretnije na Triteru. Mediji imaju ogroman potencijal

koje se može zloupotrebiti, kao što smo videli u slučajevima Prijedora (Bosna i Hercegovina) 1992. godine, kada su lokalne radio i TV stanice korišćene da se napadaju „oni drugi“ i da se podstiče na nasilje,² ili u Ruandi gde su 1994. godine na radiju ljudima upućivane eksplicitne poruke da treba da „se daju na posao“ i ubijaju i za to budu nagrađeni.³ Danas su mediji najveći izvor informacija, i, iako mogu lako i brzo da šire lažne vesti i propagandu, mogu isto tako i da inspirišu na promenu i da povezuju.

Dobro se sećam priče koju sam pročitala o Vasfije Krasnić, Albanki sa Kosova, koju su toku rata 1999. godine silovala dva srpska policajca kada je imala 16 godina.⁴ Ubrzo nakon što sam pročitala priču o njoj, zahvaljujući internet algoritmu koji upućuje na relevantni sadržaj, otišla sam na njen Triter profil, i, pošto sam nekoliko dana oklevala, usudila sam se da joj pišem. U to vreme, pre nekoliko godina, jedva da sam išta znala o ratovima na Balkanu; nisam bila član nijedne organizacije aktivista, niti sam imala prijatelje aktivne na tom polju. Samo sam znala da moram da doprem do nje i da joj nešto kažem, da kažem da mi je žao i da kažem da joj verujem. Tada sam shvatila da je ovo jedina tema do koje mi je zaista stalo, i da bavljenje njom neće biti puki posao, već poziv. Shvativši to, poslala sam imejl dvema organizacijama koje se bave prošlošću i tranzicionom pravdom u Srbiji, Fondu za humanitarno pravo i Inicijativi mladih za ljudska prava, napisavši koliko bih im se rado pridružila i radila sa njima. U to vreme nisu imali oglašena radna mesta, ali sam nakon izvesnog vremena dobila pozitivan odgovor – počela sam da radim kao pripravnik u jednoj od organizacija i postala aktivistkinja i volonterka u drugoj.

Počela sam volonterskim radom, umrežavanjem i pisanjem. Možete da počnete sa mesta na kojem se nalazite – na Triteru ili na ulici – sa onim čime raspolažete – talentom za pisanje i umetnost, ili strašću za pravo. Upravo vi morate biti taj koji će da krene: da izadete, da uhvatite nekoga, da kažete zašto mislite da je ovaj posao važan i koliko biste još više želeli o njemu da naučите.

Često se omladina smatra nemoćnom, ranjivom i povodljivom. Na nju se gleda kao na pasivnu grupu o kojoj treba razgovarati pre nego kao na grupu mladih i aktivnih donosilaca promena sa kojima treba razgovarati. Zato nije dovoljno samo reći narednim generacijama aktivista koliko je važan njihov angažman i na koji način mogu dati svoj doprinos. Najvažnija stvar koju možemo da uradimo za mlade je da im damo prostora da rastu. Današnji mladi su nosioci budućnosti: Oni su ti koji će živeti u svetu koji tek treba da stvore.

DOK SVET GORI: MENTALNO ZDRAVLJE, PSIHOLOŠKA PODRŠKA I MLADI AKTIVISTI

Autorka: Iva Janković

„ima dana kada ne čujete sami sebe usporite da vam telo i duša uhvate korak - mirovanje.“

(RUPI KAUR)

Pitala bih vas najdirektnije – kao mlada aktivistkinja za sprečavanje najtežih zločina – kako ste? Zaista me zanima kako se svakodnevno osećate s obzirom na situacije sa kojima ste suočeni. Kada se čini nemogućim bilo šta promeniti. Protesti na ulici, brutalnost policije, „Zoombombing“ upadi, kriminalci koje tek treba procesuirati – znam da vam je

KONTEKST: Srbija

UOČENI FAKTORI RIZIKA OD NAJTEŽIH ZLOČINA:

Međugrupne tenzije ili obrasci diskriminacije zaštićenih/ugroženih grupa

Podstrekivanje ili propaganda mržnje usmereni na posebne grupe ili pojedince

potreban svet sa više pravde i solidarnosti, da verujete da su ljudi dobri i da je promena moguća. Ali, koliko često vam padne na pamet da proverite svoje duševno i fizičko dobrostanje? Imate li mrežu za podršku? Imamo li mi, kao mladi aktivisti na sprečavanju najtežih zločina, pravo na odmor i da nam bude dobro dok svet gori od problema? Imamo li tu privilegiju i novca da priuštimo psihoterapiju? Hoću da vam kažem da, gde god da ste u svetu, niste sami. Ali, pre toga, da se vratimo malo unazad.

Ne možemo biti добри prema drugima ako nismo добри prema себи. Kada svojoj psihoterapeutkinji iznesem svoje sumnje o tome kako biti dobra aktivistkinja – na primer „Kako da se ja preko vikenda odmaram kada fašizam ne spava?“ – ona me podseti na uputstva stjuardese pre leta avionom. Kako se pravilno koristi maska sa kiseonikom u slučaju vanredne situacije tokom leta? Odgovor: samo tek pošto su sami stavili maske sa kiseonikom, odrasli i zdravi treba da pomognu deci i drugim putnicima da stave maske. Ovaj primer može da izgleda banalno, ali odlično ilustruje značaj toga da se kao aktivisti prvo pobrinemo za sebe same.

Kao aktivistkinja sa decenijskim stažom, više od pet godina idem na psihoterapiju, i trenutno sam student škole za sistemsku porodičnu terapiju u Beogradu, Srbija. Bitno je konstatovati da nisam ni doktorka ni psihoterapeutkinja, i da pišem na osnovu ličnog iskustva. Psihoterapija je bila bitna prekretnica i ostaje značajan deo mog života, kako na ličnom tako i na profesionalnom planu. U ovom odeljku se nadam da ću uspeti da ponudim

neka sredstva i strategije koji će vam pomoći da odgovorite na potrebe svog duševnog zdravlja dok se bavite aktivizmom.

Potrebe mentalnog zdravlja indonežanskih aktivista

Aktivisti u Indoneziji suočeni su sa konstantim terorom, pravnim i vanpravnim. Eklatantan primer je napad 2017. godine na Novela Basvedana, aktivistu u borbi protiv korupcije. Nepoznati napadač polio mu je lice sumpornom kiselinom, oslepevši ga na levo oko.¹ Pored Basvedana, maja 2021. godine, jedan aktivista poreklom sa Papue uhapšen je na osnovu optužbe za izdaju.² Takav terror, i saznanje da su suočeni sa potencijalnim napadima, opterećuju mentalno zdravlje indonežanskih aktivista. Pored već pomenutih faktora, aktivisti su zapali i u finansijske probleme, jer nije tajna da aktivizam nije ni najmanje rentabilan. Finansijska neizvesnost koja prati rad aktivista stalno optereće naš svakodnevni život. Mnogi od nas nemaju zdravstveno osiguranje niti dostupnu osnovnu zdravstvenu zaštitu, koji se inače obezbeđuju ako radite, na primer, u nekoj korporaciji. Finansijski pritisci usložnjavaju mentalni stres kojem smo izloženi.

Mentalno zdravlje ne treba uzimati olako, što je načelo koja važi i u kontekstu aktivizma. Uključivanjem u društvena gibanja upadate u vrtlog problema kojima naizgled nema kraja. Uranjanje u probleme vaše društvene zajednice, stavljanje sebe u njihovu kožu, borba za pravednu stvar – sve to uzima danak vašem mentalnom zdravlju. Po mom ličnom iskustvu, teži mentalni problemi koji pogađaju aktiviste prouzrokovani su ‘borbom kojoj nema kraja.’ Stalna borba za ostvarivanje pravde za marginalizovane zajednice, žrtve i preživele, kulminira u stalnoj izloženosti teškim i često traumatizirajućim situacijama. Aktivisti se pored toga trude da ostvare delikatnu ravnotežu između zagovaranja prava žrtava i toga da ih ne izlože riziku dodatne traume tražeći da ponovo otvore tamna poglavlja svojih života, koja bi neki od njih radije zaboravili.

Potrebne su preventivne mere kako bi se aktivisti zaštitili da ne upadnu u jamu mentalnog oboljenja. Ukoliko su dostupni, opciju predstavljaju resursi za mentalno zdravlje i psihosocijalni resursi koji bi pomogli obradu posrednih trauma ili anksioznosti, koji su endemski među aktivistima. Ipak, ne treba zaboraviti da aktivisti u svom okruženju imaju zajednice za podršku, istomišljenike i duboko posvećene pojedince. Oni mogu da igraju proaktivnu ulogu grupe za podršku, obezbeđujući siguran prostor za izražavanje osećanja anksioznosti i validiranje i ohrabrenje od strane kolega. Posvećivanje pažnje sopstvenom mentalnom zdravlju od ključnog je značaja za aktiviste, kako bi mogli da nastave važan rad i kako bi izbegli da u njemu pregore.

– Manik Marganamahendra

¹ <https://www.bbc.com/news/world-asia-53434719>

² <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/ASA2142092021ENGLISH.pdf>

*Lično je političko.*⁵ Ova izreka podseća nas na to da je duševno zdravlje, kao i mnoge druge teme u društvu, stvar zajednice! U saradnji sa Globalnom inicijativom za pravdu, istinu i pomirenje, snimila sam video seriju pod naslovom *Nismo odustale jer pamtim.*⁶ Fokus serije je na glasu mladih aktivistkinja iz zemalja bivše Jugoslavije u borbi protiv ratnih zločina. Jedan od ova četiri videa bavi se temom duševnog zdravlja i aktivizma. U nastavku ovog odeljka, preneću vam razmišljanja i pouke moje dve sagovornice, Ivane Seratlić i Tamare Šmidling.

Usred pandemije Kovida-19, ne možemo da ignorisemo koliki je danak naše mentalno zdravlje platilo ovoj globalnoj pojavi. U videu koji sam napravila, Tamara Šmidling je podelila sa nama sledeće: „To kako se osećamo je zapravo političko pitanje i ne treba ga shvatiti kao stvar pojedinca. Sve stvari koje su postojale i svi problemi koje smo rešavali pre pandemije nisu nestali već su se samo produbili tokom pandemije i poprimili nove dimenzije postavši još složeniji. Mislim da se mlađi zaista u posebno ranjivom položaju, jer je stanje ugroženosti, opšte nesigurnosti i neizvesnosti samo još izraženije zbog pandemije.“

Jako je važno da, kao prvo, kolektivno razgovaramo i razmišljamo o mentalnom zdravlju. Radeći to zajedno, pravimo ogroman korak u pravcu uzajamne podrške i razumevanja. Prema iskustvu Ivane Seratlić: „Mentalno zdravlje je naša sposobnost da radimo, da volimo, za bliskost, kao i sposobnost za opuštanje i uživanje, i naša

autentičnost – i odgovornost kako za nas same tako i za društvenu zajednicu.“ Osnovno je da se razrade strategije za rešavanje situacija koje bi mogle da izazovu sekundarne traume. Mislite o ovome: Šta vam pomaže da prestanete da mislite o poslu ili da izbacite misli iz glave? Kako možete da odmorite telo kao i um? Da li vas određena aktivnost inspiriše ili vam popravlja raspoloženje?

Mnogi lokalni pomagači često mogu biti bez podrške ili sredstava da se uhvate sa ovim u koštač. Ako je moguće, redovno se sastajte sa drugim pomagačima kako biste razgovarali o svojim iskustvima i osećanjima, ili radite stvari zajedno i iskoristite ovde navedene smernice i alatke.⁷ U istom videou, Ivana Seratlić nam kaže:

„Mislim da je važno da se konstantno osluškujemo, da vidimo gde su nam granice, šta možemo da uradimo, a šta ne. Svidela mi se i priča Gabora Mate da nam telo govori i šalje signale, kada nam telo kaže ne, gde su nam granice iscrpljenosti i da je važno da se brinemo o sebi tokom celokupnog procesa aktivizma, a ne samo kada se loše osećamo.⁸ Često se pitam **‘Šta mi danas treba?’** Zamka aktivizma je kada se identifikujemo isključivo sa tom jednom ulogom aktiviste [a ignorisemo druge uloge]. Takođe, ukoliko nismo razrešili neke svoje lične traume onda je jako važno pitati se da li će nas aktivizam retroumatizovati ili daje prostora za rast nakon traume. Mislim da je i to jedna važna poruka koju treba da uputimo; ne znači da smo manje vredni ako govorimo o aktivizmu i iscrpljenosti, to nije neka sistemska strategija već lična: znati svoje granice, odrediti prioritete, uvek imati plan samonege, šta mi pomaže da ostanem uravnotežena, da se osećam dobro, da budem zadovoljna sama sa sobom. Svako ima neku aktivnost koja ga uravnotežava.“

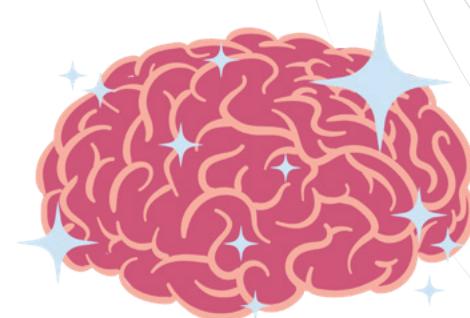
Takođe treba uvideti da je briga o mentalnom zdravlju putem savetovališta i psihoterapije klasno pitanje jer ono iziskuje određene privilegije i finansijska sredstva. U idealnom svetu, ove usluge bi trebalo da su besplatne, naročito za one koji rade pod uslovima emocionalnog stresa. Kako je Ivana Seratlić rekla u video,

čija sam producentkinja:

„Potrebno nam je više preventivnih službi, više besplatnih službi za mentalno zdravlje, više resursnih centara, besplatnih sredstava za mlade, gde može besplatno da im se pruži psihoterapeutska podrška, ali je isto toliko važno da se otvore i neka nova mesta na nivou lokalne zajednice, koja bi pružala podršku ljudima koji nisu u mogućnosti da plate psihoterapiju. To bi trebalo da bude model podrške za one koji ne mogu da je priušte.“

Ako niste u mogućnosti da pristupite resursima ili ustanovama za mentalno zdravlje, važno je da angažujete mrežu aktivista za podršku, kako bi osigurali da vaše mentalno zdravlje ne bude zapostavljeno. Kako sugerise Jelena Jaćimović u jednom od videoa: „ Mislim da je jedini način da sebi pomognemo da čujemo jedni druge, da, što bih ja rekla, jedni drugima otplačemo i da podelimo nedače, da se uzajamno razumemo, ali zaista mislim da [aktivizam] ne može da bude priјatan i da će biti još gore, i da treba da se međusobno podržavamo.“ Sve ovo može da izgleda previše zahtevno u svetu u kojem živimo, ali postoji dostupni i besplatni resursi koji mogu da nas potaknu da se brinemo o vlastitom zdravlju i da se bavimo svojim poslom koji nam daje osećaj pripadnosti i tera nas da damo svoj maksimum.⁹

„Ne moramo sve to sami. Nije tako ni bilo predviđeno.“

– BRENE BROWN¹⁰

MLADI UMETNICI U PRVIM LINIJAMA ZA PROMENE

Autorka: Madelene De Borja

Umetnost je igrala značajnu ulogu u pokretima za društvene promene. Tokom celokupne istorije, umetnost je bila okidač revolucija i pokretala ljudе na akciju kao instrument osnaživanja i otpora učutkanih i marginalizovanih grupa. U naše doba, kada narastaju populisti i autoritarne vlade, društveni pokreti po regionima izloženi su flagrantnim napadima putem represivnih mera koje primoravaju različite grupe da se prilagođavaju i da brane svoj sve manji demokratski prostor na načine bez presedana.

Godine 2014, Pokret kišobrana, sa omladinom na čelu, usprotivio se vlastima Hong Konga i Kine u podršci demokratskom procesu izbora. U novijoj prošlosti, 2021. godine, velike demonstracije za radnička prava u Južnoj Koreji sa 16,000 demonstranata, privukle su pažnju međunarodne javnosti jer su demonstranti

KONTEKST: Filipini

**UOČENI FAKTORI RIZIKA
OD NAJTEŽIH ZLOČINA:**

Istorijat teških povreda ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava

Kapacitet za vršenje najtežih zločina

koristili čuveni kostim iz „Squid Game“, strimovane televizijske serije koja se suprotstavlja socijalnoj nejednakosti. Umetnost je moćno oružje koje doteče srce naše čovečnosti. Umetnost nam pomaže da zamislimo i oblikujemo bolje društvo i da se za njega borimo.

Na Filipinima, umetnici su imali ključnu ulogu u priповедanju priče ove zemlje. Kroz folklor, murale na javnom mestu, muziku, film i mnoge druge medije, umetnici ponovo osvajaju narative i prostore naroda. Kada je Marcosova diktatura na Filipinima naredila cenzuru sredstava javnog informisanja, pušteno je u promet mnogo subverzivnih filmova i alternativnih medija da ispričaju priče o torturi i zloupotrebama Marcosove vlasti o kojima se čutilo.

Nakon više decenija, umetničko stvaralaštvo otpora, stvoreno tokom perioda vanrednog stanja Marcosove diktature i dalje čuva sećanje na neopevane heroje. Filipini su ponovo suočeni sa tiranskom vlašću pod vladom predsednika Dutertea, koja vodi rat protiv siromašnih, ugnjetenih i marginalizovanih, i slabi temelje demokratije u državi. Mere kojima se direktno krše načela našeg Ustava i dobra ljudskih prava i dostojanstva donete su pod Duterteovim režimom. Neke od tih mera uključuju Zakon o borbi protiv terorizma, kojim se napada demokratsko pravo ljudi na drugačije mišljenje kriminalizacijom aktivizma. Postoji „Oplan Tokhang“ kojim se ozakonjuje vansudsko ubijanje osumnjičenih korisnika ili prodavaca droge, i etiketiranje kao crvenih, proizvoljna hapšenja i različite oblike napada na studente, novinare, poljoprivrednike, borce za zaštitu životne sredine i zagovornike ljudskih prava u drugim oblastima.

Tokom populističkog i autoritarnog Duterteovog režima, ubijani su advokati, zatvarani pripadnici političke opozicije, društvene mreže su instrumentalizovane za širenje dezinformacija i propagande, a medijima je prečeno ili su zatvarani zato što rade svoj posao govoreći istinu. Krajnje je vreme da borci za prava

pruže kreativni otpor i da se pojačano zalažemo za sprečavanje najtežih zločina kako bismo se suprostavili napadima na marginalizovane grupe i ublažili štete kojima se ugrožava politička participacija naroda.

Od krucijalnog je značaja da omladina ojača napore na sprečavanju najtežih zločina. Kada su tradicionalni oblici zastupanja ograničeni ili čak zabranjeni, moramo da nađemo alternativne načine da ispričamo svoje priče i da delotvornije organizujemo ljudе u pokret za ljudska prava. Moramo da povratimo suženi demokratski prostor i narative putem umetnosti i kreativnih protesta kojima su u središtu ljudske priče.

Kao umetnici, ne postojimo izolovano; mi smo jedno sa našim društvenim zajednicama u borbi da oslobođimo i humanizujemo svoje društvo. Mladi ljudi ove generacije imaju urođeni talent da zaposedu i povrate naše prostore, bilo da je to na TikToku, Fejsbuku, ili na ulicama. Pred nama je sada izazov da usmerimo svoje talente

da osnažimo svoje zajednice i podignemo glas kroz stvarno poznavanje konteksta ljudi sa kojima radimo i zajedno osmišljavamo kampanje. Naš trud na kreativnom otporu nema za cilj samo izradu platformi već i iniciranje jednog pokreta, a taj pokret je moguć samo ako se organizujemo zajedno sa ljudima u zajednici kojoj pripadamo.

Projekat Svođenje računa & Isceljenje: Trajno pamćenje kolektivne traume jednog naroda je

“Možemo da stvaramo umetnost koja će nas oslobađati ili će nas sputavati, deliti nas ili ujedinjavati, potrošiti nas ili nas poslužiti, ili je verovatno da stvaramo umetnost koja je nešto između. Uvidajući taj položaj, voleo bih da mislim da se moj stvaralački postupak ne odvija u izolaciji i da ide u korak sa našim stalno menjajućim svetom i pluralizmom koji ga okružuje. Nalazim da nije samo putem jedinstvene ili jedine kreacije, već putem povećanih napora za inkluzivno obrazovanje, sadejstva zajednice i kolektivnih akcija različitih ljudi ili sektora u ruralnim i urbanim sredinama, da se umetnost kao forma, proces ili medijum smislenije aktivira kao snaga. Snaga koja objedinjava ljudе, pokreće na razmišljanje i sve nas očovečava.”

— **Ralf Ejа**, samostalni umetnik i kulturni radnik na Filipinima

poduhvat podržan u okviru projekta *Omladina i sprečavanju najtežih zločina* Globalne inicijative za pravdu, istinu i pomirenje, utemeljen u strategijama tranzicione pravde kroz saopštavanje istine i trajno sećanje. Putem ove “super tajne” onlajn umetničke galerije za mlade u borbi za ljudska prava i sprečavanje najtežih zločina, filipinska omladina se bori protiv iskrivljavanja istorije i nasleđa vanrednog stanja i Markosa putem raznih društvenih mreža i multimedijalnih platformi. Sa namerom prodiranja u sobe odjeka, u kojima se gaje lažne vesti i sračunati potezi dezinformisanja, ovaj projekat poremetio je tradicionalno predstavljanje umetnosti iznenadivši javnost nizom prikaza na društvenim mrežama i multimedijalnim umetničkim instalacijama. Tematski „mamac za klikove”, ova umetnička izložba je „tajna“ jer je dostupna samo skeniranjem QR kodova objavljenim na društvenim mrežama, odnosno nalepnicama postavljenim na više mesta. Dostupnošću sredstava distribucije, ova umetnička izložba cilja na široku publiku koja

će videti QR kod na Fejsbuku, Instagramu, u novinama ili čak na nalepcicama po ulicama. Naša “javna-tajna” umetnička izložba doprila je do 10.800 ljudi preko Fejsbuka, 7.500 ljudi preko Instagrama, i 3.400 ljudi putem aktivnog angažmana publike postavljanjem nalepnica po ulicama. Naš animirani dijalog Priče vanrednog stanja koje treba zapamtiti dosegao je do 3.000 ljudi samo na našoj stranici, pored onih do kojih je stigao preko stranica naših 20 partnerskih organizacija.

Naša generacija pokrenula je kampanje

i trendove koji nam omogućavaju da se povežemo sa ljudima širom sveta i da jačamo globalnu solidarnost u pokretu za ljudska prava. Ključne pouke koje težimo da podelimo su da ne smemo nikada da dozvolimo da nepravda, ma koliko mala izgledala, prođe nekažnjeno, da se humanizujemo udubljivanjem u svoju društvenu zajednicu i da je kolektivni trud utemeljen u pričama naše zajednice osnovni ključ u našim naporima za pružanje kreativnog otpora i sprečavanje najtežih zločina.

Povežite se sa nama:

<https://www.wtf.ph/network>

connect@wtf.ph

[@wethefuture_ph](http://wethefuture_ph)

<https://www.facebook.com/wethefutureph/>

JouHRno: PRISTUP NOVINARSTVU NA FILIPINIMA ZASNOVAN NA PRAVIMA I PRINCIPU *ne naudi*

Autor: Loi Alian A. Cabaluna

Otkako je predsednik Rodrigo Duterte stupio na dužnost na Filipinima 30. juna 2016, njegova kampanje „Rat protiv droge“ rezultirala je hiljadama mrtvih. Među mnogima koji su stradali, na desetine su bili maloletnici koji su bili meta, bilo zato što su bili na „Narko spisku“ ili zato što su uzgredno ustreljeni tokom racija protiv droga – ono što egzekutori nazivaju „kolateralnom štetom“. Pored toga što alarmantni broj ljudi biva ubijen, kampanja „rata protiv droge“ se takođe odvija tako što Duterte koristi društvene mreže, konkretno Fejsbuk, kao oružje za plasiranje pozitivnog narativa o ovoj kampanji. Rezultat narativa stvorenog Duterteovom manipulativnom upotrebom društvenih mreža je to da su Filipini postali država u kojoj „istina više nije važna, propaganda je sveprisutna, životi ljudi se uništavaju, a krajnji ishod je smrt“.¹¹

KONTEKST: Filipini

UOČENI FAKTORI RIZIKA OD NAJTEŽIH ZLOČINA:

Znaci namere potpunog ili delimičnog uništenja jedne zaštićene grupe

Nedavno je organizacija Human Rights Watch utvrdila osnove postojanja „zakonskih obeležja bića krivičnog dela“ zločina protiv čovečnosti, ubistva u podstrekavanju i podsticanju predsednika Dutertea na ubijanje u njegovom „ratu protiv droge“. Takođe su utvrdili da je u 24 slučaja policija falsifikovala dokaze kako bi opravdala nezakonito ubijanje, od oktobra 2016. do januara 2017. Nasuprot tvrdnjama i izjavama očevidaca koji su to ubijanje opisali kao hladnokrvna ubistva nenaoružanih pritvorenika osumnjičenih za drogu, u zvaničnim policijskim izveštajima ovi incidenti prikazuju se kao opravdana samoodbrana. U prilog svojim tvrdnjama, policija je rutinski podmetala pištolje, čaure od municije i paketiće droga pored tela žrtava. Niko nije pošteno istražen, a kamoli krivično gonjen zbog tih ubistava.¹² Ako bi se ovi slučajevi posmatrali pojedinačno, kada su u pitanju jedan ili dvoje stradalih, moguće je da ne bi zahtevali posebnu pažnju, međutim, posmatrani zbirno, tokom godina predstavljaju jasan obrazac prekomernog nasilja i represije.

Mejnstrim platforme društvenih mreža kao što je Fejsbuk korišćene su da se ovaj rat protiv droge podstiče dezinformacijama i propagandom. Prema jednom izveštaju Buzzfeed-a, influensi na Fejsbuku ušlepali su se na Duterteovu zvezdu u usponu: „Aktivistkinja za transrodna prava Sas Sasot (sa više od 650.000 pratilaca), bloger RJ Nieto (1,2 miliona pratilaca), i nekadašnja pop pevačica Moča Juson (5,7 miliona pratilaca) su se pozicionirali kao Duterteovi informativni centri za propagandu. Zajedno, stvorili su jedan ekosistem prilično nalik na pro-

Trampov internet svet koji vidimo u Sjedinjenim Državama.¹³ Fejsbuk je u više navrata korišćen kao osnovno pojačalo za širenje pro-vladinih narativa i stavova, naročito o kampanji „Rat protiv droge“, a preko dvadeset pro-Duterte Fejsbuk stranica i vebajtova delilo je lažne vesti.

Lekcije iz Ruande i bivše Jugoslavije

Kako u vreme sukoba, tako i u vreme mira, mediji imaju tu sposobnost da oblikuju našu percepciju stvarnosti. Oni utiču na gledaoce, slušaoce i čitaoce i mogu da budu (zlo)upotrebljeni kao propagandna alatka. To je bio slučaj 1992. u opštini Prijedor u Bosni i Hercegovini, kao i u Ruandi tokom genocida 1994. Delovanje Radio Prijedora i novina Kozarski Vjesnik iz Bosne i Hercegovine kao i Radio Télévision Libre des Mille Collines i novina Kangura u Ruandi samo su neki od primera razarajućeg uticaja koje propaganda može da ima na društvo i potencijalne uloge koju mediji mogu da odigraju u sukobu. Danas, dugo vremena nakon okončanja nasilja na Balkanu, neki mediji na Zapadnom Balkanu naglašavaju i ističu tekuće tenzije i izazove sa kojima su suočena postkonfliktna društva. Time oblikuju stvarnost u kojoj mladi

žive. Mladi rođeni tokom i nakon rata nemaju neposredno iskustvo sukoba. Ono što imaju je pretežno retorika puna mržnje koja se može čuti u medijima i od državnih funkcionera ili drugih istaknutih ličnosti.

“Zato je važno podučiti mlađe ne samo o istorijskim činjenicama, već i tehnikama za prepoznavanje dezinformacija i propagande i za borbu protiv njih. Značaj medijske pismenosti u današnjem okruženju društvenih mreža i brzih vesti, sve više uviđaju i školski sistemi i organizacije civilnog društva, jer je neformalno obrazovanje isto toliko važno. Različite organizacije mogu da ponude obuke kojima se mlađi, aktivisti i novinari, podstiču da promene narative kojima su okruženi, i da im daju platformu da ih direktno promene. Jedan od najboljih načina da se suprotstavi govoru mržnje i ksenofobiji je slavljenje pozitivnih priča i iskustava, kojih uvek ima, ali se često ne primećuju.” – Anđela Savić

Međutim medijske kuće pišu članke i snimaju dokumentarce o ovim pitanjima ljudskih prava, ali nismo često svedoci toga da studenti novinari (15-21 godina starosti) pišu o tim temama. Krajnje je vreme da studenti novinari i mlađi aktivisti počnu da se bave društvenim pitanjima, naročito kada su u pitanju ljudska prava. Suštinski je važno zagovaranje saopštavanja istine i članaka u školskim novinama kojima će se edukovati vršnjaci i školski drugovi i uticati na njih, kao i podsećanje na teške zločine koji su se dogodili u prošlosti, kako se nikada ne bi ponovili. Zbog lažnih vesti i dezinformacija mnogo mlađih podržava „Rat protiv droge“. Pored toga, flagrantno blaćenje aktivista od strane sadašnjih vlasti dovelo je do uznemiravanja, zastrašivanja, i, još gore, ubijanja aktivista.¹⁴ Mlađi, naročito studenti novinari i aktivisti, mogu da doprinesu informisanju i edukaciji o najtežim zločinima koje je vlada počinila u prošlosti, kao i o tekućim stvarima koje podstiče država koje bi mogle potencijalno da dovedu do najtežih zločina.

S tim u vezi smo mi, Mreža za akciju mlađih za ljudska prava (HRYAN) i BALAOD Mindanao, u partnerstvu sa Tabang Sikad, jednom omladinskom organizacijom doborovoljaca, za stipendiste održali obuku o novinarstvu zasnovanom na ljudskim pravima i na načelu *ne naući i piši iz srca*. Obuka je trajala mesec dana i struktura je bila prilagođena demografskom profilu naših mlađih polaznika. Tako su studenti novinari, njih dvadeset i jedan, uzrasta od 15 do 21 godine, iz različitih škola širom Mindanaoa, završili obuku kako bi unapredili svoje veštine

pisanja reportaža ili članaka na bazi ljudskih prava, načela ne naući i piši iz srca – što je pristup koji smo nazvali „JouHRno“. Stipendisti, sa javnih i privatnih univerziteta, grupisani su u tri klastera – rodna pravda, ljudska prava i ekološka pravda.

Kako bi polaznici shvatili značaj pisanja članaka zasnovanih na ljudskim pravima, razgovarali smo o tome šta je tranziciona pravda i kako je povezana sa sprečavanjem najtežih zločina. Teme o situaciji na Mindanau kroz optiku ljudskih prava, rodne pravde i ekološke pravde takođe su razmatrane, uz naglasak na to kakav je njihov doprinos i kako se mogu smatrati ranim znacima upozorenja na najteže zločine. Klasični primeri koji su izneti bili su ubijanje aktivista na Mindanau i predsednikov proglašenje da se ubijaju supruge naoružanih pobunjenika. Takođe smo razgovarali o stanju medija i slobode štampe na Filipinima – koji se generalno smatraju među najslobodnijim u Aziji, međutim to je jedno od najopasnijih mesta na svetu za bavljenje novinarstvom¹⁵ – kako bismo bili sigurni da polaznici shvate kako medijske i sloboda štampe direktno utiču na njih kao studente novinare. Jedna od važnih tema tokom obuke stipendista bila je i uloga novinara, uz stavljanje naglaska na to da studenti novinari igraju važnu ulogu u saopštavanju istine i diseminaciji informacija. Za naše studente organizovali smo i sednicu sa mentorima, eminentnim stručnjacima za medije i komunikacije. U okviru cilja obuke, studenti u svakom od klastera izradili su po jedan bilten usredsređujući se na temu svog klastera.

Imajući u vidu agresivnu upotrebu tehnologije i društvenih mreža od strane omladine i s dolaskom novih generacija aplikacija i tehnologije, važno je predstaviti istinu mlađima na platformi koju će najverovatnije koristiti, a to su društvene mreže. Važno je maksimalno koristiti društvene mreže u borbi protiv lažnih vesti i dezinformacija. Zagovarajmo kao cilj saopštavanje istine i pamćenje najtežih zločina koji su se dogodili u prošlosti tako da snage koje namerno menjaju istinu i iskrivljaju istoriju ne budu u stanju da ubede novu generaciju mlađih. Ne može biti pravde ako se ne sećamo onoga što se desilo u prošlosti. Ne možemo da idemo napred, a da ne nosimo i iskustva koja smo stekli i pouke koje smo izvukli iz prošlosti, kako se ne bi ponovili. Omladina današnjice i sutrašnjice treba da nastavi da se odupire, i da se sobom nosi istinu i lekcije iz prošlosti. Nastavimo sa razgovorom, i na mreži i van mreže.

OSNAŽIVANJE MLADIH NA DRUŠTVENIM MREŽAMA KAO NOVOM JAVNOM PROSTORU ZA SPREČAVANJE NAJTEŽIH ZLOČINA: STUDIJA SLUČAJA IZ INDONEZIJE

Autor: Manik Marganamahendra

Pokret „Životi crnaca su važni“ („Black Lives Matter“, BLM) dobio je na zamahu 2020. godine nakon ubistva Džordža Flojda, ali sam pokret je nastao mnogo godina ranije. Počevši kao heštag na Triteru, pokret BLM postao je kičma jednog celog istoimenog pokreta za borbu protiv rasizma. Prema Raselu Rikfordu, kako ga navodi Rajli E. Olson, potencijal društvenih mreža za masovno širenje i njihov kapacitet za deljenje ličnih, relevantnih priča, olakšao je uvođenje BLM poruke u

KONTEKST: Indonezija

UOČENI FAKTORI RIZIKA OD NAJTEŽIH ZLOČINA:

Politizacija problema iz prošlosti, tenzije i nekažnjivost

Visok stepen korupcije i loše upravljanje; Kriminalizacija branilaca ljudskih prava

mejnstrim društvene tokove. Ovo je primer kako „masovna onlajn interakcija, razmena i komunikacija povezuje ljudi čiji su ciljevi i vrednosti zajednički i pomaže korisnicima društvenih mreža da steknu, održavaju i razvijaju resurse i podršku zajednice.“¹⁶ Korišćenjem društvenih mreža BLM eksplatiše i osavremenjuje tradicionalni bunt i predstavlja odličan primer duboke isprepletenosti aktivizma i društvenih mreža.

Nije BLM jedini pokret koji koristi društvene mreže da ojača i proširi svoj uticaj. Još jedan primer koji će malo šire razraditi – jer se desio u mojoj državi – je tekući društveni pokret u Indoneziji. Po mom ličnom iskustvu, društvene mreže su učinile aktivizam inkluzivnijim i dostupnijim javnosti. One olakšavaju proces pronošenja diskursa pokreta. Internet je demokratizovao društveni aktivizam u tom smislu što svako može da pristupi svakom pokretu i da ga prati i ima izbor da li da mu se pridruži ili ne. Da citiram Kortez-Ramos i dr.: „Internet je pojačao i unapredio mogućnosti društvenog aktivizma. Ovde društvene mreže služe kao platforma za viralno širenje informacija koje imaju veliki potencijal uticaja na javno mnjenje.“¹⁷ No ipak, nije uvek tako jednostavno.

Pošto sam i sam aktivista, mogu sa sigurnošću da kažem da onlajn kampanje nisu dovoljne kada su neke stvari u pitanju. Danas je mnogo lakše dopreti u svest javnosti, ali baš zbog toga im je raspon pažnje mnogo kraći. Jedna tema može da izbije na površinu i da privuče ogromnu onlajn podršku, ali ko zna da li joj ti ljudi još posvećuju pažnju i narednog dana? Društveni pokret mora da izdrži probu vremena dok ne postigne uspeh. Dozvoliti pokretu da iščili je rasipanje sredstava. Kada verujete u određeni cilj, morate da napravite još jedan korak. Da biste održali pokret koji podržavate mora da vas bude i u fizičkom i u javnom prostoru.

Osnajivanje mladih na društvenim mrežama kao novom javnom prostoru za sprečavanje najtežih zločina: studija slučaja iz Indonezije

Još jedna briga aktivista danas je nadzor vlasti i sve što to podrazumeva. Platforme društvenih mreža u vlasništvu su komercijalnih kompanija, što znači da podležu zakonima države u kojoj funkcionišu. To možda neće biti problem onima koji žive u državama koje ne uređuju promet informacija onlajn. Ali, problem nastaje ako živate u pseudototalitarnoj državi, kao što je slučaj samnom. Indonezija ima zakon koji reguliše šta možete i šta ne možete reći na društvenim mrežama pod nazivom UU ITE („Undang-Undang Informasi dan Transaksi Elektronik“ ili na engleskom: Zakon broj 11 iz 2008. o elektronskim informacijama i transakcijama). Sam zakon je vrlo dvosmislen i stoga podložan zloupotrebi.

Bezbednosne mere predostrožnosti koje treba imati u vidu prilikom angažovanja u onljn aktivizmu

U programu smo zaključili da za osiguranje bezbednosti prilikom komuniciranja i vođenja kampanja onlajn, sa ličnih naloga, treba preduzeti nekoliko mera predostrožnosti, a to su:

- Odaberite bezbednu aplikaciju za poruke, odnosno društvenu mrežu – one se vremenom mogu menjati pa ih redovno ažurirajte ili se informišite iz pouzdanog izvora.
- Aktivirajte 2FA (dvostepenu autentifikaciju) ili dvostepenu verifikaciju.
- Ako ste zaboravili lozinku, koristite autentifikator aplikaciju, a ne šaljite jednokratnu lozinku putem tekstualne poruke, jer je bezbednije.
- Izbegavajte navođenje ličnih podataka kao što su adresa stanovanja, članovi porodice, itd. u svom nalogu.

Detaljnije videti ovaj rad napisan na SAFEnetu pod naslovom “Panduan Memilih Aplikasi Percakapan yang Melindungi Privasi” (napisano na indonežanskom): <https://id.safenet.or.id/2021/01/panduan-memilih-aplikasi-percakapan-yang-melindungi-privasi/>.

Pored nadzora, vlada Indonezije se takođe meša u oblikovanje javnog mnjenja i učutkuje kritičare koristeći internet trolove koji su u našoj državi poznati kao „zujalice“. Prema Ismailu Fahmiju (Zhacky, 2019), analitičaru društvenih mreža za *Drone Emprit Publications* i *Media Kernels Indonesia*, postojanje zujalica

pokazalo je da indonežanska vlada ne toleriše kritiku i iskrivilo je ishode javne rasprave na društvenim mrežama. Uobičajena je praksa sadašnje indonežanske vlade da se suprotstavi javnom mnjenju na društvenim mrežama iznošenjem kontraargumenata, koristeći zujalice. Nije problem kada prirodno dođe do neslaganja između dva suprotstavljenia stava, jer to je suština demokratije. Ali, šta ćemo ako jedna strana sistematski podmeće svoju argumentaciju? To možda zvuči bizarno, ali to je ono što se nažalost dešava na divnoj livadi društvenih mreža Indonezije.

Dakle, na svakom od nas je da mudro koristi društvene mreže, i to važi i za nas Indonežane. Možemo sve da filtriramo u skladu sa svojim preferencama, možemo da proširimo svoja znanja, možemo da podržimo neki pokret, ali mogu i da nas prošetaju džunglom iskrivljenih istina gde dobro i loše nisu crno i belo već više vuku na sivo, a moć ima dominantnu ulogu. Možemo da odemo u zatvor, bilo ono što govorimo istinito ili ne, ali ne smemo da se obeshrabrimo. Moramo oprezno da primenjujemo najbolje prakse kako bismo ostali u igri. U tom cilju, naša organizacija, Tata Muda, je razradila program kroz koji možete dobiti informacije o tome kako da minimizirate rizik kada koristite društvene medije za aktivizam.

Septembra 2021. održali smo radionicu, *Mesec omladine za istinu* („Youth for Truth Month“). Osnovna tema programa bila je sprečavanje najtežih zločina, za mlade na društvenim mrežama. Program je trajao jedan ceo mesec, tokom kojeg smo obučili odabrane pojedince koji su zainteresovani za i imaju iskustva sa ljudskim pravima, konkretnije sa povredama ljudskih prava u kontekstu indonežanske istorije. Pored radionice, takođe smo organizovali onlajn kampanje na raznim platformama u vidu videa, infografičkih priloga i članaka o povredama ljudskih prava u Indoneziji. Pitanje koje smo pokrenuli bilo je vrlo osetljivo u Indoneziji jer su neki od počinilaca još uvek aktivni u vlasti.

Program smo sproveli u velikoj tajnosti kako bismo zaštitili lične podatke naših učesnika. Materijali o kojima se razgovaralo na radionici nisu bili ograničeni samo na sprečavanje teških zločina. Obuhvatili smo i temu tranzicione pravde, razmatrali detalje tehničke prakse za kampanje na društvenim mrežama, i razgovarali o informisanom pristanku, pre nego što je svaki od učesnika predstavio kampanju na društvenim mrežama o određenom kršenju ljudskih prava u Indoneziji. Primeri tema kampanja su, između ostalog, masakr iz 1965. godine, nestanci aktivista za demokratiju i životnu sredinu, i kršenja ljudskih prava na lokalnu. Takođe smo uvideli da materijal o povredama ljudskih prava i najtežim zločinima može da izazove širok dijapazon odgovora. Stoga smo pažljivo razvili sadržaje koji će ljudima biti „lako“ prihvatljivi i podelili ih za dve različite platforme: Instagram za vizuelni sadržaj i Medium za pisani. Posetite naš članak i kampanju na: <https://medium.com/tatamuda/sekolahkebenaran/home> i <https://www.instagram.com/tata.muda/?hl=en>

Iz ovog programa sam naučio da je uloga mladih u sprečavanju kršenja ljudskih prava, korišćenjem društvenih mreža, jako važna. Sa svojim kritičkim stanjem svesti i gorljivim borbenim duhom, mladi ljudi mogu da budu prekretnica u aktiviranju pokreta i podizanju društvene svesti po pitanjima ljudskih prava.

Iz Meseca omladine za istinu izvukli smo nekoliko ključnih pouka o tome kako da izbegnete da vam angažman na društvenim mrežama naudi. Ovo su, između ostalih, osnovni zaključci:

1. Pobrinite se da svaki događaj ili kampanja imaju plan digitalne bezbednosti za slučaj da pojedinci koji sprovode kampanju budu targetirani ili uznemiravani na mreži.
2. U svakoj prilici istaknite omladinu u središte da razlaže svoja gledišta po pitanjima ljudskih prava i tranzicione pravde.
3. Pokažite empatiju prema žrtvama i preživelima i njihovoј potrebi za pravdom.
4. Koristite kreativne metode da prepričate slučajeve kršenja ljudskih prava u prošlosti, jer su oni primereni ponašanju današnje omladine na društvenim mrežama.
5. Tamo gde vlasti i odgovornost još uvek stagniraju, ostvarite saradnju između omladine i organizacija civilnog društva, kao i sa pravnom pomoći.

ULOGA SEĆANJA I KOMEMORACIJE

Autorka: Gbadé Teloh Amandine Macoura

U državi sa istorijom sukoba ili autoritarizma, kao što je Obala Slonovače, pamćenje i trajno sećanje su neizostavni za dugoročne strategije sprečavanja najtežih zločina. Radom na pamćenju i trajnom sećanju ljudi mogu da se upoznaju sa glavnim uzrocima koji su doveli do takvih zločina i razlozima zbog kojih kolektivna savest ne sme da dozvoli da se takve greške ikada više počine u budućnosti. U tom kontekstu, obeležavanje sećanja na bolnu prošlost podrazumevalo bi okupljanje grupa oko zajedničke istorije, oko jednog inkluzivnog identiteta, i jedinstvenog kolektivnog pamćenja. Na polju tranzicione pravde, pamćenje i trajno sećanje su osnovne alatke za stvaranje jakog i otpornog društva, društva bez nasilja koje toleriše ljudske vrednosti, u kojem ljudi mogu da vode međugeneracijski, tradicionalni i institucionalni dijalog za mirno rešavanje sukoba.

Konstitutivni akt Afričke unije eksplisitno priznaje ulogu afričke omladine u izgradnji solidarnosti i jedinstva, a u strateškom planu Komisije Afričke unije za period 2004-2007, razvoj i osnaživanje mladih ljudi su jedan od prioriteta. U

KONTEKST: Obala Slonovače

UOČENI FAKTORI RIZIKA OD NAJTEŽIH ZLOČINA:

Istorijat povreda ljudskih prava

Povelji afričke omladine, koju su usvojili šefovi država ili vlada na Konferenciji u Bandžulu, Gambija, 2006. godine, jasno se prepoznaje uloga mladih u razvoju Afrike uspostavljanjem transkontinentalnog okvira sa preporukama za ulogu i doprinos mladih miru i bezbednosti. Ovo je posebno značajno jer su mladi grupa koja se, u principu, eksplorativne da u krizna vremena vrši nasilje potaknuto od strane drugih. U krizna vremena, donosioci odluka i političari često koriste mlađe i manipulišu njima. Oni su i izvršioci i žrtve kriza koje pogađaju njihove države. Međutim, oni ostaju na marginama svakog procesa pomirenja i izgradnje mira.

U slučaju moje države, Obale Slonovače, nasilje posle izbora 2010. i 2011. godine proisteklo je iz decenija političkih i etničkih sukoba. Snage bezbednosti kao i grupe pobunjenika i milicije prouzrokovali su smrt više od 3.000 ljudi tokom tog perioda. Neposredno nakon ove krize, vlada Obale Slonovače pokrenula je proces tranzicione pravde vođen od strane nekoliko institucija, uključujući Komisiju za istinu i pomirenje (CDVR) čiji je zadatak bio da nadzire proces utvrđivanja činjenica i otkrivanja istine o krizama, i Nacionalnu komisiju za pomirenje i naknadu za žrtve (CONARIV), čiji je cilj bio da sagleda i preporuči obeštećenja žrtava. Iako je proces tranzicione pravde Obale Slonovače motivisan voljom da se obeštete žrtve, svakako se mora uvideti da između sproveđenja procesa i očekivanja žrtava postoji dubok jaz.

U tom kontekstu smo mi, Réseau Action Justice et Paix, („Mreža za akciju za pravdu i mir“) promovisali pamćenje i memorijalizaciju, kao oblike društvenih i simboličnih reparacija i kao garanciju neponavljanja. Cilj našeg projekta, *Podsticanje spomen inicijativa i borba protiv medijskih dezinformacija, faktor mira i sprečavanja sukoba u Obali Slonovače*, bio je da se napravi jedan onlajn memorijal, kako bi se mladi Obale Slonovače upoznali sa istorijom države i kako bi izvukli pouke iz istorije, u cilju sprečavanja ponavljanje teških zločina. Napravili smo Fejsbuk platformu za interakciju kao i internet stranicu za objavljivanje

članaka, izveštaja i dokumenata vezanih za procese tranzicione pravde koji se odvijaju u državi, sa opštim ciljem olakšavanja pomirenja i sprečavanja sukoba.

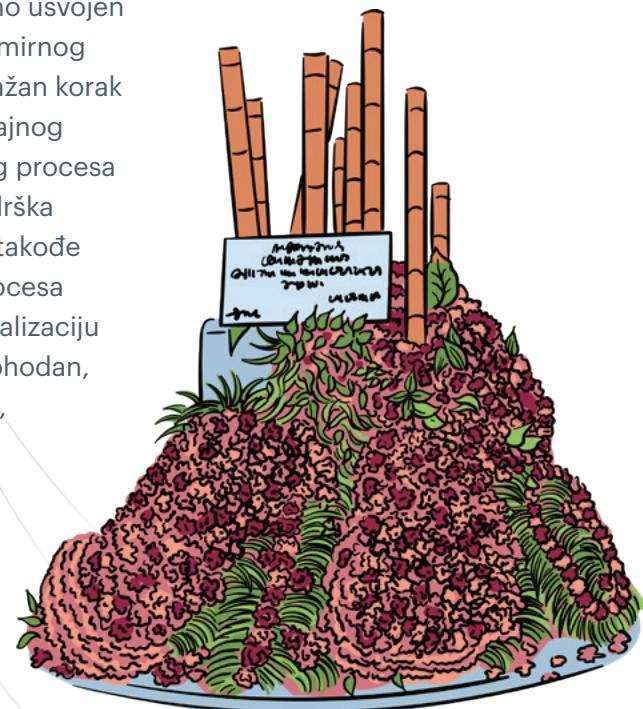
Pamćenje i trajno sećanje mogu da budu važne alatke za izgradnju zajedničkog identiteta, čuvanjem sećanja na neki istorijski događaj koji je ostavio trajan pečat na ljudi određenog grada, države, kontinenta, na stigmatizovanu ili neku drugu grupu ljudi. Pristup memorijalizaciji treba da bude prilagođen kontekstu i konkretnoj grupi. U postkonfliktnom okruženju, ovom poslu se mora pristupiti temeljito. Već na osnovu naznaka nasilja u Obali Slonovače, više je nego potrebno da se država i stanovništvo angažuju na promovisanju sećanja kao vida sprečavanja teških zločina u državi. Nakon studije sprovedene u okviru jednog ranijeg projekta, konstatovano je da mladi Obali Slonovače nisu temeljno upoznati sa detaljima procesa tranzicije, i da, nažalost, nijedna državna institucija nije nadležna da ih sa tim upozna. Rezultat toga je da se mladi često upuštaju u nasilje, izmanipulisani od strane donosilaca političkih odluka u Obali Slonovače. Da bi se pozabavio ovim problemom, naš tim je održao dve diskusije sa studentima istorije na univerzitetu, kako bi bolje razumeli bolnu istoriju države i koncept memorijalizacije, a zatim ih pozvao da budu garanti unapređenja mira u Obali Slonovače. Prilikom prvog susreta, postalo je jasno da 90% učesnika ne zna za postojanje tranzicione pravde u Obali Slonovače, ali da su voljni da istražuju i saznaju više kako bi se zalagali za održivost tekovina ovog procesa. Diskusije smo takođe iskoristili kao priliku da od učesnika zatražimo da napišu istorijske članke na jedan nepristrasan način i da navedu izvor svojih informacija kako bi se izbeglo širenje dezinformacija među stanovništvom.

Nakon ovih poteza, studenti su pisali članke u okviru Projekta sećanja *Obale Slonovače*, a zatim ukratko rezimirali svoje rade. Naš projektni tim je potom organizovao bilateralne sastanke sa Nacionalnim savetom za ljudska prava i Ministarstvom za pomirenje i nacionalno jedinstvo kako bi im predstavio projekat u kontekstu procesa tranzicione pravde i trajnog sećanja u državi. Na tim sastancima konstatovano je da, iako osnovni uzroci stalnih kriza u Obali Slonovače sežu u vreme nezavisnosti, u procesu tranzicione pravde uzimaju se u obzir samo devedesete godine prošlog veka, čime se ograničava sposobnost adekvatnog suočavanja sa prošlošću države. U Obali Slonovače takođe ne postoji arhiva koja bi pratila nasilje koje se dogodilo i identifikovala žrtve i razmere ovih zločina. Pored toga, pošto su se državne institucije Obale Slonovače uglavnom opredeljavale za politiku zaborava, kako bi se izbegao rizik ponovnog otvaranja rana koje neke od žrtava još uvek imaju, potrebne su mere

bezbednosti za aktiviste i aktere građanskog društva koji žele da razvijaju ovu praksu memorijalizacije, kao sredstva za unapređenje pomirenja i sprečavanje najtežih zločina.

Osim navedenog, u okviru projekta organizovali smo dve radio emisije na radio stanici *Yopougon Amitié*, kako bismo razgovarali o glavnim periodima koji su obeležili istoriju Obale Slonovače. Za mesto radio emisije je odabrana opština Abidžana u kojoj je omladina masovno učestvovala u nasilju prilikom krize koje su potresale državu. Cilj nam je bio podizanje svesti mladih u toj opštini o istoriji države i o njihovoj ulozi kao činilaca u izgradnji mira i sprečavanju sukoba. Konačno, snimili smo video materijale na istorijske teme kao što je vreme kolonizacije države, državni udar 1999. godine i političko-vojna kriza 2002. godine, koji su potom deljeni preko Fejsbuka i preko onlajn memorijala. U okviru ove studije, imali smo priliku da delimo priče i svedočenja žrtava kriza u Obali Slonovače kao i ključnih aktera građanskog društva koji su doprineli izradi onlajn memorijala. Video materijali su dostupni na internetu svakom ko želi da nauči više o istoriji Obale Slonovače.

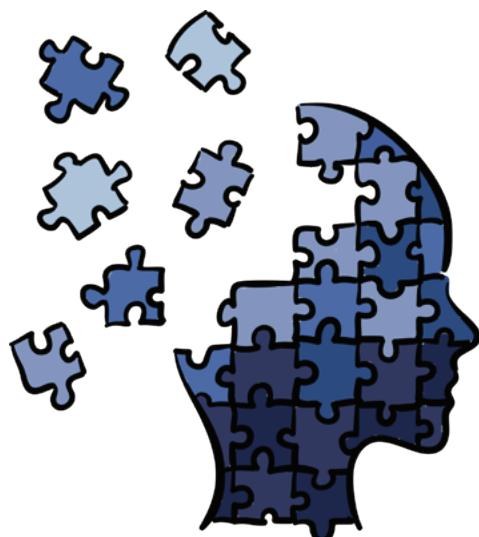
Iako je naš projekat pokazao da je Obala Slonovače još uvek previše nestabilna za implementaciju memorijala koji bi bio jednoglasno usvojen od strane svih i koji prati proces mirnog pomirenja, on ipak predstavlja važan korak u pravcu postizanja istinskog i trajnog mira u državi. Za pokretanje ovog procesa Obali Slonovače je potrebna podrška međunarodnih eksperata. Mladi takođe moraju da budu ključni akteri procesa zalaganja za pamćenje i memorijalizaciju u državi. Njihov doprinos je neophodan, ali on mora biti pružen nenasilno, putem mirnog dijaloga između mladih i nadležnih vlasti. U nekim slučajevima, mladi izgube poverenje u institucije ustanovljene da upravljaju državom nakon smrtonosne krize,

kojom se nije dobro upravljalo. U takvim situacijama, mlađi, kao pobornici mira, moraju da iniciraju sastanke između različitih subjekata unutar stanovništva.

Ovo može pokrenuti dijalog kojim se može povratiti klima poverenja u svim slojevima društva, pre zajedničkog planiranja kolektivnog sećanja i inicijative za memorijalizacije, kao melema na dušu žrtava ili stradalničkih grupa.

Dužnost je vlade da, kroz svoje institucije, garantuje mir i bezbednost svom stanovništvu. Uloga procesa tranzicione pravde je iznalaženje odgovarajućih strategija za optimalno upravljanje sukobima u svakom kontekstu. Države treba da analiziraju domete svojih nacionalnih mehanizama za rešavanje sukoba i da ih prilagode zahtevima svog okruženja. Pokretanje inicijativa pamćenja i memorijalizacije u državama kao što su Ruanda i Kolumbija pokazalo je uspeh u sprečavanju teških zločina i nasilja u društvu. Krajnje je vreme da države, koje su još uvek suzdržane, ujedine svoje stanovništvo oko istorije svoje države i pouka izvučenih iz kriza sa kojim je država bila suočena. Ove vrednosti će se prenositi sa kolena na koleno i graditi stubove jednog čvrstog i ujedinjenog društva. Istorija je pokazala da su najveće sile na svetu izgrađene na memorijalizaciji, komemoraciji i promociji istorije koja se prenosi sa generacije na generaciju.

STRATEGIJE ZAGOVARANJA I AKTIVIZAM MLADIH ZA PROMENE

Autorka: Wazi Marie-Flore Begou

Izazovi sa kojima su suočena naša društva sve su veći i veći, i značajno utiču na naše stanovništvo, naročito na živote žena i mlađih. Sukobi praćeni nasiljem, najteži zločini i terorističke pretnje su poštasti koje zahtevaju odgovarajuće mehanizme za dalju brigu za fizičko, mentalno i materijalno stanje žrtava.

Posvećenost mlađih ljudi inicijativama za sprečavanje najtežih zločina je dar, utoliko pre što mlađi predstavljaju značajan deo stanovništva u podsaharskoj Africi. Sedamdeset odsto stanovništva mlađe je od 30 godina, a 2050. godine, polovina podsaharskog stanovništva imaće manje od 25 godina, prema izdanju *Africa Magazine* iz aprila 2021. godine.¹⁸

Mlađi predstavljaju životnu i nepokolebljivu snagu za društvene promene. Ali, u regionima podsaharske Afrike, ova snaga se vrlo često koristi za destabilizaciju. Generalno je u Africi odlučivanje u okviru sistema vlasti prerogativ jedne klase, na primer, lokalnih vlasti i poglavica, između ostalih. Kod takvih instanci koje

KONTEKST: Obala Slonovače

**FAKTORI RIZIKA OD
NAJTEŽIH ZLOČINA:**

Istorijat teških povreda
ljudskih prava

donose odluke, glas žena i mladih u osnovi ne postoji. Kao rezultat toga, potrebe i preokupacije ovih delova društva nisu adekvatno zastupljene. Iz ovakve prakse proizilaze međugeneracijski sukobi.

Zalaganju protiv ovakvog isključivanja može se pristupiti samostalno ili u saradnji sa drugima. Cilj ovog odeljka je predstavljanje mog rada kroz program Globalne inicijative za pravdu, istinu i pomirenje *Usredsređivanje na glasove mladih aktivista u sprečavanju najtežih zločina*, kao ilustracije aktivizma kao delotvorne alatke za mlade koji žele da dignu svoj glas na konstruktivan i miroljubiv način, u cilju ostvarivanja bezbedne i mirne društvene zajednice.

U radu sa ženama Obale Slonovače primenjujemo strategiju kojom se njihove potrebe ugrađuju u mehanizme rešavanja sukoba. U okviru rada u Obali Slonovače, konstatovali smo i i sve manju bezbednost u regionu, što se manifestovalo unutrašnjim sukobima među zajednicama. Žene su redovno bile žrtve silovanja i drugih nasrtaja. Zbog nebezbednosti neke su čak onemogućene da rade u polju, čime se pogoršava njihovo materijalno stanje. Pored svih ovih teškoća, žene nerado prijavljuju štetu koju trpe, pa se stoga njihove potrebe ni ne rešavaju u okviru strategija lokalnih uprava. Suštinsko obeležje društvenih zajednica Obale Slonovače je patrijarhat. To otežava ostvarivanje cilja prihvatanja žena u proces odlučivanja na lokalnom nivou.

Kako bismo osigurali da se glas žena čuje i njihove potrebe zadovolje, obučavali smo žene i omladinu za vođenje dijaloga u zajednici, kako bi identifikovali probleme u svojim zajednicama, a za čije rešavanje bi se organizovali dodatni dijalazi. Takođe smo organizovali uživo sastanke sa vlastima i ljudima na položaju kako bi im saopštili potrebe identifikovane tokom tih dijaloga. Na taj način sastanci sa političarima i funkcionerima dopunjaju se radom na terenu, kako bi se pokazala sposobnost žena i omladine da se uhvate u koštac sa problemima sa

kojima su suočene njihove zajednice. U kontekstu akcije zagovaranja, poduprli smo rukovodeće sposobnosti žena i učestvovanje žena u javnom životu. Takođe smo sa njima išli kod organa vlasti, starešina zajednice, poglavica i nacionalnih i međunarodnih institucija kako bi im prenele svoju želju da se uključe u mehanizme upravljanja lokalnim sukobima i njihovog rešavanja. Zahvaljujući ovoj akciji zagovaranja, žene bivaju sve više slušane i njihove potrebe se rešavaju.

Zagovaranje je jedan od metoda koje aktivisti i organizacije građanskog društva primenjuju kako bi potakli donosioce odluka da preduzmu mere za promenu određene situacije. Zagovaranje je niz aktivnosti koje imaju za cilj promenu politika, zakona, određenog stava ili prakse kojima se narušavaju prava i dobrobit stanovništva. To znači da se akcije usmeravaju ka onima koji donose odluke, onima koji su na vlasti, ili ljudima od uticaja.

Ima mnogo načina da se utiče na donosioce odluka i na moćnike, posebno putem originalnih strategija suočavanja i mobilizacije javnosti ili konvencionalnijim strategijama „zakulisnih“ pritisaka. U okruženju gde je glas mladih u manjini u procesu odlučivanja, zagovaranje vam pruža priliku da uticete na politiku, da se vaš glas čuje i da osigurate da donosioci odluka uzmu u obzir vaše težnje.

Naša omladina mora neizostavno da koristi zagovaranje kao sredstvo uticaja na sistem vladavine i za osvajanje neophodnog prostora da bi se njihovim potrebama poklonila dužna pažnja. U daljem tekstu ovog poglavlja daću prikaz preporuka i koraka za koje sam zaključila da su uspešni u lansiranju jedne kampanje zagovaranja.

Šta je problem?

Da biste rešavali problem, prvo morate da sagledate njegove dimenzije. To zahteva analizu uzroka problema i njegovog uticaja na žrtve, odnosno relevantno stanovništvo.

Generalno, jedna kampanja zagovaranja sastoji se od sveobuhvatne strategije koja obuhvata akcije koje mogu da uključuju sastanke, deklaracije, upotrebu štampe i društvenih mreža. Uspeh kampanja zagovaranja zavisi od strane koja je vodi. Bitno je sprovoditi kampanje sa relevantnim žrtvama i preživelima, omogućivši im da izraze svoje potrebe i predlože odgovore koji će biti odgovarajući i dugoročni.

Kako izgraditi kampanju zagovaranja

Zagovaranje sledi konkretnu metodologiju:

Slika 1: Ciklus zagovaranja

Da bi vam kampanja zagovaranja bila uspešna, bitno je da sebi postavite sledeća pitanja:

- Šta je problem?
- Kako treba da sprovedem ovu kampanju zagovaranja?
- Ko su zainteresovane strane ove kampanje zagovaranja?

Kao prvo, moramo da odredimo ko su zainteresovane strane za konkretnu kampanju koju želite da pokrenete. Tu su oni koji akciju pokreću, potom oni na koje je akcija usmerena. Prilikom vođenja kampanje važno je da budete svesni sopstvenog položaja u odnosu na pitanja koje nastojite da rešavate. Kao drugo, identifikujte ciljne grupe, koje se generalno mogu podeliti u tri podgrupe: 1) grupe za pritisak, 2) influenseri i 3) donosioci odluka.

Grupe za pritisak mogu da vrše pritisak na donosioce odluka, korišćenjem mogućnosti sankcije ili uskraćivanja nečega. Primeri ovoga mogu da budu diplomatske misije, međunarodne organizacije ili regionalni mehanizmi.

Influenseri su oni koji imaju sposobnost da šire poruku dalje, obezbeđujući tako sredstvo za vršenje pritiska. Primeri su ženske grupe, omladinske grupe, dobrotvorne organizacije, itd.

Konačno, *donosioci odluka* su oni koji imaju moć da menjaju stvari, kroz zvanične državne strukture, kao što je donošenje novih zakona i uredbi ili sprovođenje reformi postojećih institucija u pravcu željenih promena.

Jednom kada se definišu korisnici, nosioci kampanje treba da identifikuju načine širenja poruke. Današnje digitalne platforme postale su neizbežne alatke za ostvarivanje željenih mera. Votsap, Fejsbuk i Twiter su medijske platforme koje pažljivo prate omladina, vlasti, influenseri i donosioci odluka. U pogledu finansiranja, platforme društvenih mreža dostupne su mnogim mladim ljudima, po vrlo niskoj ceni. U vašoj strategiji za društvene mreže važno je da označite sve organe vlasti i sve pojedince koji bi mogli da donesu pozitivne promene u okviru vaše borbe, odnosno da na njih vrše pritisak da nešto preduzmu.

Mi smo u strategijama za akciju koristili društvene mreže da nateramo vlasti da obrate pažnju na potrebu uključivanja žena i mladih u lokalne mehanizme za sprečavanje nasilja. Napravili smo heštag (#StopAtrocité). Poruke koje su upućivane pokrenule su razgovore i na mreži i unutar zajednica u Obali Slonovače. Žene i zajednice osetili su se vrednim jer je njihova poruka dopirala izvan njihovih zajednica. Vlasti su takođe počele da obraćaju pažnju na preokupacije žena i mladih ljudi. Videli smo prave rezultate, a neke sredine počele su da rade sa ženama i mladima na sprečavanju sukoba. Međutim, rad na zagovaranju nije bio lak. Tradicionalne poglavice nisu zaista razumele koliki je ulog uključivanja žena u lokalne mehanizme, koji su dugo vremena bili isključiva sfera nadležnosti muškaraca. I dalje ima žena koje se uzdržavaju od učešća u javnom životu.

Mladi i žene imaju stratešku ulogu u razvoju zemalja i sprečavanju najtežih zločina. Oni razumeju nove izazove sa kojima se svet suočava. Njihov potencijal omogućava im da grade bolji svet, na osnovu prošlosti i inovacija koje nudi današnje okruženje.

Na osnovu toga, predlažem sledeće preporuke za mlade kolege koji vode kampanje zagovaranja:

- Ojačajte zagovarački kapacitet drugih mladih ljudi i žena;
- Dajte prioritet inicijativama javnog zastupanja koje uključuju žene i mlade;
- Promovišite zagovaranje kao alatku nenasilnog izražavanja;
- Osposobljavajte mlade i žene da koriste digitalne alatke zagovaranja.

Zagovaranje se zasniva na jakim argumentima, na snazi ideja, i podrazumeva vrednosti kao što su učtivost, uzajamno poštovanje, slušanje drugih i odmerenost. Zagovaranjem koje sprovode mladi istakli bi se oni mladi ljudi koji koriste dijalog kao sredstvo promena i konstruktivno tragaju za trajnim, inkluzivnim rešenjima. Napravili smo prvi korak, ali bismo želeli da pojačamo naše akcije zagovaranje do nivoa koji je dovoljno jak da smanji nasilje nad ženama i spreči najteže zločine.

GLASOM PROTIV NASILJA: FEMINISTIČKO VIĐENJE NASILJA U AVGANISTANU

Autorka: Spouzhmai Akberzai

Avgusta 2021. godine, Talibani su zauzeli Kabul ratujući protiv Islamske Republike Avganistan, korišćenjem nasilnih sredstava, od eksplozija bombi, samoubilačkih napada, prekih sudova do drugih užasnih oblika napadanja. Kao posledica toga, žene su izgubile 20 godina (2001 - 2021.) svojih teško izvođenih građanskih sloboda, fundamentalnog prava na obrazovanje, prava na jednake mogućnosti, političkih prava, prava na slobodu izražavanja i na izbor zanimanja. U odsustvu političke volje i nezavisnih međunarodnih organizacija, nezvanične incijative za traženje istine mogu da polože temelje za pokretanje širokog diskursa na temu rodne pravde. Feministička percepcija nasilja je ključno polazište za dokumentovanja prošlih i sadašnjih kršenja ljudskih prava, kao i za

KONTEKST: Avganistan

**FAKTORI RIZIKA OD
NAJTEŽIH ZLOČINA:**

Aktivni oružani sukob

Politička nestabilnost zbog sporenja oko vlasti, oružanih ili radikalnih opozicionih pokreta

Sposobnost regrutovanja velikog broja ili grupa stanovnika i raspoloživost sredstava za njihovu mobilizaciju

podizanje glasa protiv strahota koje se dešavaju u državi, kako bi se sprečili dalji najteži zločini.

S obzirom na prednost datu muškom uglu gledanja, studije bezbednosti su muški domen u državama koje prolaze kroz proces demokratizacije. U Avganistanu, ovaj sektor je isključio žene iz smislenog učešća u mirovnom i bezbednosnom diskursu. Kako bi se stekao iznijansirani uvid u težinu trenutnog nasilja i viktimizacije žena, u radu sam se usredsredila na feministički pristup prikazivanju stanja, opisivanju nasilja i iskustava žena koje su

pretrpele najteže zločine koje im je naneo terorizam.

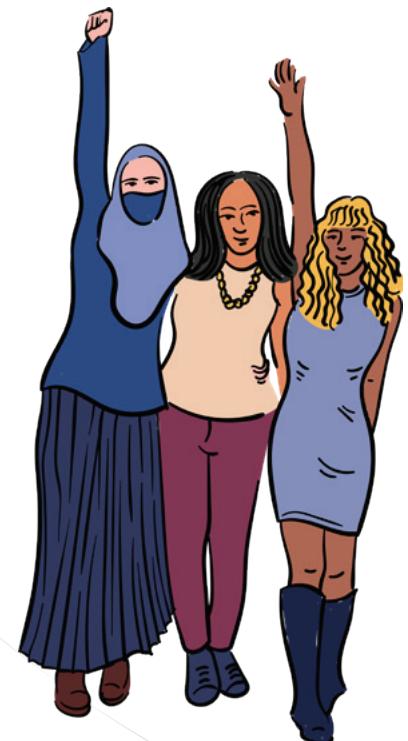
Prethodna vlada Avganistana je aktivno pregovarala o miru dok SAD nisu potpisale mirovni sporazum sa Talibanim 2020. godine, kojim je avganistska vlada skrajnuta.¹⁹ Talibani su otpočeli kampanje ciljanog ubijanja Avganistanaca, sejući teror širom Avganistana. Napadani su univerziteti, škole i bolnice, sa konkretnom namerom narušavanja bezbednosti u državi. Porast nasilja doveo je do bezbednosne krize, uzrokovane odstupanjem od mirovnog sporazuma i sa posledičnom političkom nestabilnošću.

Avganistan je pao u ruke jednoj terorističkoj grupi. Ranije su žene bile aktivno angažovane u raznim sferama života, ali sada su istisnute. Devojkama je zabranjeno da idu u srednju školu i gimnaziju skoro svugde u državi;

obustavljen je učešće žena u društvenom, političkom i ekonomskom domenu; a žene aktivistkinje, novinarke i političke liderke su sada u stanju očajanja. Skrivaju se, strahujući od smaknuća. Slaba državna struktura i intenziviranje oružanih sukoba i radikalnih grupa doveli su do bezbednosne krize i eskalacije nasilja generalno, a posebno protiv žena aktivistkinja. Kao sredstvo kazivanja istine za buduću tranzicionu pravdu, moj rad dokumentuje skorašnje strategije pokušaja terorističkih grupa da učutkaju ili ubiju ugrožene žene koje zagovaraju prava žena na društvenim mrežama i koje su sada deo avganistske dijaspore. Aktivistkinje dižu svoj glas putem društvenih mreža kako bi podelile zabrinutost u vezi sa nasrtajima Talibana na žene i devojke, fokusirajući se na prikaz svojih strašnih prošlih i sadašnjih iskustava. U ovom projektu koristila sam društvene mreže kao instrument da svetu prenesem poruke Avganistanki o situaciji u kojoj se nalaze pod represivnim režimima.

Putem [intervjua i video svedočenja](#) Avganistanki, nastojala sam da sačuvam i položim temelje za dalji rad na tranzicionoj pravdi, odgovornosti i zagovaranju. U kampanji sam se delom fokusirala na odsustvo svesti međunarodne javnosti o statusu žena i devojaka u Avganistanu. Dana 25. novembra 2021, kada se obeležava Međunarodni dan eliminacije nasilja nad ženama, angažovala sam dvoje uličnih umetnika da uživo izvedu umetničku predstavu koja prikazuje talibansku zabranu obrazovanja i marginalizaciju prava i dostignuća žena tokom mirovnog procesa, kao i sadašnju obespravljenost žena. Dve slikarke su izvele uličnu performansu u Starom gradu u Aleksandriji, Virdžinija, slikajući na platnu muke Avganistanki za prolaznike. Bilo je potrebno oko pet sati da se slike završe. Slikajući, uspostavile smo kontakt sa publikom kako bismo širile svest o tekućem položaju žena u Avganistanu, distribuirajući pamflete sa informacijama na našoj internet stranici i nalozima na Triteru i Fejsbuku.

Druga komponenta projekta, i jedan od najvažnijih delova moga rada, je hronološko evidentiranje gubitaka koje su pretrpele žene, brzog prelaska sa dobitaka i dostignuća

ostvarenih kao rezultat intervencija SAD, mirovnih pregovora, marginalizacije do konačnog prepuštanja Avganistanki njihovoj sudsibini na milost i nemilost terorističkim grupama. Škole za devojke ostaju zatvorene, a ženama je забранено zapošljavanje. Žene mogu da izadu iz kuće samo pod muškom pratinjom. Skloništa su zatvorena, a mnoge demonstrantkinje su nestale ili su ubijene. Građanske slobode i politička prava žena ukinuti su.²⁰

U narednim mesecima, nakon objavljuvanja ovog priručnika, planiram [kampanju na društvenim mrežama](#) protiv teških zločina koje su počinili Talibani, sa ciljem da utičem na druge države da usmere politike na politike orijentisane ka ženama koje prepoznaju i osuđuju nasilje i ugnjetavanja koje Talibani vrše nad ženama i devojkama. Jedna video serija koju sam snimila za kampanju ima za cilj da one koji nisu Avganistanci upozna sa vrtlogom dobitaka i gubitaka prava i sloboda kroz koji su Avganistanke prošle. To može da posluži i kao izvor drugim vladama ili međunarodnim organizacijama koje istražuju istoriju u cilju implementiranja tranzicione pravde.

Moj prilog je odskočna daska za efikasno dokumentovanje najtežih zločina protiv žena i devojaka Avganistana. Stavlja se na raspolaganje javnosti kako bi se shvatili i saznali iz prve ruke od Avganistanki, a ne od trbuhozboraca iz međunarodne zajednice. Na osnovu mog iskustva, žene su rade da učestvuju u razgovorima i pozdravljaju takve inicijative jer žele da kažu šta imaju i da se čuju po pitanju krize ženskih prava. Aktivistkinje Avganistanke su, bez obzira na emigraciju i egzil, nepoznati i neizvesnu budućnost, još više posvećene traženju pravde.

FIZIČKA, DIGITALNA, PRAVNA I FINANSIJSKA ZAŠTITA OMLADINSKIH AKTIVISTA, NOVINARA I AKTIVISTA ZA LJUDSKA PRAVA

Autor: Mohammad Yahya Qanie

Van afričkog kontinenta, Avganistan je najmlađa država na svetu, gde mlađi od 35 godina čine skoro 75% stanovništva. U Avganistanu je, u periodu 2020-2021. godine, broj selektivnih atentata na omladinske aktiviste, borce za ljudska prava i novinare bio među najvećim tokom celokupnog perioda rata.²¹ Znajući da nema ustrojenih mehanizama za fizičku, digitalnu, pravnu ili finansijsku zaštitu omladinskih aktivista, ja, kao osnivač-član *Nacionalnog omladinskog konsenzusa za mir*, sproveo sam seriju trenutnih obuka kako bih pomogao

KONTEKST: Avganistan

UOČENI FAKTORI RIZIKA OD NAJTEŽIH ZLOČINA:

Aktivni oružani sukob

Politička nestabilnost zbog sporenja oko vlasti, oružanih ili radikalnih opozicionih pokreta

Sposobnost regrutovanja velikog broja ili grupa stanovnika i raspoloživost sredstava za njihovu mobilizaciju

u zaštiti omladinskih aktivista, barem fizički i digitalno.

Fizička, digitalna i pravna bezbednost ostaju među najvažnijim preokupacijama mladih aktivista i boraca za ljudska prava sa kojima sam radio. Pošto smo bili na frontu i dobro smo poznati javnosti, naš identitet nas stavlja u opasan položaj. Ne postoji nacionalni okvir zaštite i, u zavisnosti od stepena i vida pretnje, pitanje zaštite – bilo fizičke, digitalne ili pravne – razlikuje se od regionala do regionala.

Slabost države u vremenu pre nego što su je preuzeli Talibani 2021, posebno u sektoru bezbednosti, ukazala je omladinskim aktivistima koliko je ugrožena njihova fizička bezbednost.

Naročito su ciljani atentati (opšte je uverenje da ih uglavnom vrše Talibani) bili jedan od najvećih i nerešivih izazova. Pored toga, nije postojao nikakav nacionalni zakon kojim bi se omladinski aktivisti štitili od nadzora, hakovanja i pretnji na društvenim mrežama. Iznad svega, visok stepen korupcije i rasizma u državi, sektoru bezbednosti i pravosuđu je praktično učinio nemogućim da mladi aktivisti Avganistana bezbedno obavljaju svoje aktivnosti.

jer je postala normalna. Ideja da će učesnik u demonstracijama vrlo verovatno biti fizički napadnut i uhapšen od strane policije je toliko duboko usađena u svest našeg društva, a to je tragično. Toliko mnogo nas ne shvata da policijska brutalnost treba da bude vanredna pojava. Mi ne znamo da nije obavezno da demonstracije uvek budu propraćene suzavcem i pendrecima.

Naravno da je poražavajuće videti da vlada jedne demokratske države na javnu kritiku odgovara represijom. Otvaranje prostora za razlike u mišljenju je znak zdrave demokratije; primena brutalnosti nije. Naša je dužnost da se borimo protiv brutalnosti policije na svaki mogući način. Ali, pošto to ne možemo da promenimo preko noći, moramo da se angažujemo na sprečavanju teških zločina uz taktičko prilagođavanje eventualnoj brutalnosti.

Prva stvar koju moramo da uradimo je da se upoznamo sa svojim pravima. Pre nego što odete na neku demonstraciju obavezno se upoznajte sa svojim pravom da budete tamo kao i sa potencijalnim posledicama, na primer da budete uhapšeni ili proizvoljno pritvoreni. Zatim, moramo da osiguramo sopstvenu bezbednost, i anticipiramo brutalnost, tako što ćemo uraditi sledeće:

- 1. Snimajte koliko god možete.** Ponesite svoj smartfon, kameru ili drugi uređaj za snimanje i obavezno snimajte ono što vidite. Situacija na demonstracijama, u zavisnosti od njihove prirode, može začas da se uskomeša, i korisno je imati video dokaze za slučaj da vam budu potrebni.
- 2. Demonstrirajte u okviru grupe.** Sigurnost je u brojnosti i nastupanje u lojalnoj grupi saboraca aktivista doprineće bezbednosti svih tokom celog protesta.

Zaštita protiv brutalnosti policije tokom protesta

Najteži zločini i nasilje mogu da se manifestuju u raznim vidovima i oblicima. Ovde ću se usredsrediti samo na poslednji i lični: brutalnost policije. U svetu pokreta Životi crnaca su važni u SAD, brutalnost policije ponovo je u žiži javnosti tokom najmanje protekle dve godine. Kao što, verujem, možete zamisliti, naivno je prepostaviti da do policijske brutalnosti dolazi samo u SAD. U Indoneziji – odakle sam ja – skoro svaka demonstracija završava scenom haosa između demonstranata i policije. Međutim, glas protiv policijske brutalnosti diže se sporadično,

- 3. Uspostavite i održavajte specijalnu vruću liniju za bezbednost i pravnu pomoć koju demonstranti i aktivisti mogu da pozovu ako im bude potrebna pomoć.**
- 4. Pripremite bolničare za dan demonstracija.** Obezbedite gde ćete moći dobiti medicinsku pomoć ako bude potrebna. Nije neuobičajeno da tokom velikih demonstracija dođe do dehidratacije, dezorientacije, napada panike, anksioznosti ili fizičkih povreda.
- 5. Ponesite artikle za ličnu zaštitu kao što su kacige, naočari, voda i lični lekovi.**
- 6. Ukoliko vas hapse, glasno izvikujte svoje ime kako bi drugi demonstranti znali ko ste i da će vam biti neophodna pravna pomoć.**
- 7. Ojačajte pravnu pomoć preko platformi za grupno finansiranje (crowdfunding) kao što je GoFundMe.** Pravna pomoć je skupa pa je od ključnog značaja imati ovakve platforme, ako nemate sredstava da sami obezbedite pravnu podršku.

Za dalje informacije o tome kako da budete bezbedni i sigurni tokom demonstracija možete posetiti: https://www.amnestyusa.org/pdfs/SafetyDuringProtest_F.pdf – Manik Marganamahendra

Ciljana smaknuća mladih aktivista, novinara i branitelja ljudskih prava samo su jedan od mnogobrojnih primera flagrantnog kršenja međunarodnog prava ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Drugi indikatori teških zločina koji se vrše u Avganistanu uključuju korupciju, sistematske i planirane napade na konkretnе grupe intelektualaca, i narušavanje mirovnih incijativa i aktivnosti. Nakon sporazuma iz Dohe između Sjedinjenih Američkih Država i Talibana, o miru u Avganistanu, bili smo svedoci drastičnog povećanja ciljanih atentata na poznate omladinske aktiviste, branioce ljudskih prava i novinare u Avganistanu,²² što je unelo još veći strah među aktiviste. Imajući u vidu neviđenu eskalaciju nesigurnih prostora za mlade aktiviste, pokušali smo da izradimo dvodelnu neposrednu strategiju fizičke i digitalne bezbednosti, a istovremeno neumorno lobirali kod funkcionera i međunarodnih organizacija da razviju dugoročnu, međunarodnu strategiju i da izdvoje sredstva za zaštitu mladih aktivista.

U prvom delu neposredne strategije, mi, Nacionalni omladinski konsenzus za mir, izradili smo osnovni vodič za digitalnu zaštitu mladih aktivista, uz istovremenu razradu studija slučaja o ciljanim smaknućima u prošlosti. Ovo je bio veliki zadatak jer razmena informacija preko interneta nije bezbedna. Prema našim nalazima, većina žrtava atentata bili su identifikovani i praćeni preko društvenih mreža. Takođe treba konstatovati da vlada i akteri treće strane mogu lako da presretnu telefonske razgovore i čak da pristupe tekstualnim porukama, dokumentima i vrlo osetljivim ličnim podacima u vezi sa identitetom njihove mete. Naš digitalni trening je predstavio strategije vezane za aplikacije za bezbedniju razmenu elektronske pošte i poruka, zaštitu podataka i dokumenata, skladištenje osetljivih podataka kao što su lozinke, nivo i vrsta informacija koje se mogu bezbedno deliti na društvenim mrežama, i kako podesiti podešavanja na mobilnom telefonu da se pristup trećim stranama svede na minimum i praćenje telefona učini skoro nemogućim.

Drugi deo neposredne strategije usredsređen je na ličnu fizičku zaštitu aktivista. Podučavamo aktiviste kako da prepoznaaju važne znake upozorenja, kao i šta da rade ukoliko shvate da su praćeni ili fizički napadnuti. U poređenju sa digitalnom bezbednošću, praktična primena fizičke samoodbrane i zaštite bila je teška, ali smo nastojali da naučene lekcije pojednostavimo u praksi, zadržavajući osnovne principe. Pitanje digitalne i fizičke bezbednosti je široko, i bila je potrebna iscrpna procena da bi se zadovoljili zahtevi različitih vrsta aktivista na raznim lokacijama; međutim, obuhvatili smo osnovne faktore relevantne za stanje u Avganistanu. Zadatak nam je bio da posavetujemo aktiviste kako da se brane čak i ako država neće. Naglasili smo koliko je važno da mladi aktivisti shvate sopstvenu sposobnost da dovedu do promena kroz akciju.

Takođe smo lobirali za povećane mere bezbednosti za mlade aktiviste. Kada smo osetili da Avganistska vlada i međunarodna zajednica ili nisu zainteresovane za ovu krucijalnu tematiku ili da to zahteva opsežna istraživanja i analize s njihove strane, osmislili smo sopstveni metod samozaštite. Formirali smo trougao koji su činili država, stručnjaci za mir i bezbednost i omladinski aktivisti na lokalnom nivou. Kolektivna stručnost i znanje ove grupe omogućili su nam da uspešno povežemo teorijske elemente i primenimo iskustva žrtava u izradi vodiča.

Počeli smo rad na vodiču sa ciljem da izradimo pravilno struktuiran instrument, koji daje neposredan odgovor na probleme omladinskih aktivista u Avganistanu. Planirali smo da, kada bude izrađen i predstavljen, pokrenemo kampanju na društvenim mrežama i da tražimo od Kancelarije izaslanika UN za mlade da radi na rezoluciji za „Globalnu pravnu, fizičku i digitalnu zaštitu“ omladinskih aktivista u okviru Agende za omladinu, mir i bezbednost. Međutim, zbog pada vlade Avganistana avgusta 2021, mogli smo da održimo samo nekoliko treninga za četiri grupe mladih aktivista. Naša inicijativa nikad nije dovedena do kraja niti je predstavljena omladinskim aktivistima Avganistana kao kompletan vodič.

Preporuke:

Usredsredite se na ono što možete da učinite

Uprkos celokupnom napretku i ljudskim dostignućima dvadeset prvog veka, većina ljudi i dalje se muči da živi bezbednim i normalnim životom. Pravila i prakse čiji je cilj bio da obezbede sigurnost i prosperitet ljudi žalosno su podbacili. Štaviše, pravila i propisi komplikuju politiku i vlade do te mere da ne možemo da ostvarimo ni osnovni cilj zaštite ljudskih bića. Iako su nam i dalje potrebne temeljne reforme i rad u oblastima kao što je fizička, digitalna i pravna zaštita mladih aktivista, branilaca ljudskih prava i novinara, postoje koraci koje možete da učinite kako bi negativne posledice incidenata sveli na minimum. Omladinske grupe su kreativne, sposobne i posvećene. Mogu da se udruže i da u okviru svojih krugova preduzmu mere u vezi sa praktično svakim pitanjem. Znajući da formalne procedure iziskuju puno vremena, te da je za rezultate na domaćem ili međunarodnom planu potreban veliki trud, grupe mladih mogu da osvoje sopstveni prostor i da iznađu neposredna rešenja. Dobra strana ovakvog pristupa je da će mladi biti u mogućnosti da jače lobiraju, sa argumentacijom da su oni svoje uradili. Mogu da skupljaju znanja i da identifikuju konkretnе probleme i prepreke i da zaobiđu duge procedure.

Pronadite najdelotvorniji pristup

S obzirom na širinu i značaj problema nebezbednosti, omladinske grupe mogu da osmisle delotvoran pristup za njegovo rešavanje. Od početka, sve strane moraju da budu identifikovane i angažovane. Mi smo u okviru našeg pristupa identifikovali i formirali trougao koji su činili mladi aktivisti, stručnjaci za mir i bezbednost, i bezbednosni organi države. Svaka od ovih strana igrala je jedinstvenu ulogu i dala značajan doprinos našem cilju. Pošto su oni bili glavne žrtve, omladinski aktivisti i borci za ljudska prava bili su od krucijalnog značaja. Preživeli su takođe imali značajne priče i iskustva koja su podelili. S druge strane, imali smo stručnjake za mir i bezbednost koji nisu bili upoznati sa realnim stanjem na terenu u Avganistanu, ali su bili dovoljno stručni i verzirani u temi da pomognu u izradi jednog početnog strateškog vodiča. Konačno, tu je bila država, koja je bila zadužena za bezbednost i praktično poznavanje situacije na terenu. Kombinacija potreba mladih aktivista i praktičnih znanja stručnjaka i državnih organa dala je jedan efikasan trougao za izradu funkcionalnog strateškog vodiča koji može da odgovori na neposredne potrebe omladinskih aktivista, branilaca ljudskih prava i novinara.

Stalni naglasak na temeljnim promenama

Dok aktivno radite na rešavanju određenog pitanja, ne zaboravite da se snažnije nego ikad zalažete da podstičete kreatore politike, međunarodnu zajednicu i međunarodne organizacije kao što su Ujedrujene nacije da preuzimaju mere na višem nivou. Priznavanje problema od strane međunarodnih organizacija, korišćenje grupa koje se bave rešavanjem problema, i uspostavljanje metoda kao politike pod državnim i međunarodnim mandatima, sve to doprinosi rešavanju problema u širem kontekstu.

Poziv na akciju: Podržite mlađe avganistske aktiviste

Pad Avganistana u ruke Talibana, 15. avgusta 2021. godine, teško je pogodio živote miliona mlađih u državi. Pad vlade pratio je kolaps privrede, obrazovnih institucija, ljudskih prava i nade najmanje 18 miliona ljudi.

Omladina Avganistana, koja je već bila marginalizovana u naporima za postizanje mira, iskusila je najgoru traumu života nakon pada vlade. Većina nije mogla da ode iz države i ostala je, ne sopstvenim izborom, već iz očajanja. Neki su uspeli da pobegnu u Sjedinjene Države, Evropu i susedne države. Ostavili su za sobom svoje porodice, prijatelje, ciljeve i spakovali ceo svoj život i snove u jednu jedinu školsku torbu, u nadi da će bukvalno spasiti živote.

Uprkos svemu, omladina i žene u Avganistanu nastavljaju da se bore za svoja prava. Hajde da se pridružimo njihovim glasovima o prekomernom nasilju. Ostanimo uz njihov otpor oko preokreta. Dajte da, kao pojedinci i kao grupe, pomognemo našim avganistskim omladinskim saveznicima putem finansiranja, mentorstva, deljenja naših mreža, povezujući ih sa radnim mestima, ili na bilo koji drugi način. Avganistanskoj omladini je očajnički potrebna vaša podrška; prolaze kroz najteži dan svojih života. Ne smemo ih izneveriti.

ZAKLJUČAK

Autori Bokang Pooe i Devon Gulbrandsen

Najteži zločini kao što su genocid, etničko čišćenje i zločini protiv čovečnosti nisu spontane ili slučajne pojave. Naprotiv, oni su planirani i namerni, sa jasnim i merljivim trendovima koji ukazuju na umišljajno činjenje masovnog nasilja. Pa ipak, u naporima za ranu prevenciju i intervenciju često se prenebregnu krucijalni indikatori uključujući nasilje malog obima koje možda neće biti na nacionalnim ili međunarodnim vestima, ciljano nasilje sa malo žrtava kao što su napadi bandi ili rulje, ili nenasilni strateški potezi kao što je povećanje kapaciteta naoružanih milicija. Ovi indikatori, iako nisu formalno prepoznati kao faktori rizika, doprinose stvaranju okruženja koje pogoduje vršenju najtežih zločina. Čak i češće, u strategijama prevencije previđa se angažman omladine kao ključnog aktera i uloga koju ona može da odigra u identifikovanju lokalizovanih događaja, odnosno na nivou zajednice. Omladina se često smatra i akterom i žrtvom nasilja, a kako se malo u literaturi govori o njihovim neumornim naporima u nastojanju da se bore protiv nasilja u svojim zajednicama. Naročito su mlađi, kao što svedoče

odeljci u ovom priručniku, u jedinstvenoj poziciji da sagledaju zabrinjavajuća kretanja u svojim zajednicama i državama i na njih ukažu kroz dijalog u zajednici, kazivanje istine, inicijative za trajno sećanje, kampanje na društvenim mrežama, i radom na kampanjama zagovaranja i podizanja svesti.

Identifikovanje ranih znaka upozorenja na teške zločine je od ključnog značaja za rad na prevenciji, a brza intervencija još više. Razne intervencije detaljno iznete u ovom priručniku svedočanstvo su sposobnosti i iznijansiranog pristupa mladim u angažovanju na preventivnom radu u njihovim zajednicama. One takođe razbijaju i diskredituju narativ da je omladina indiferentna, lenja i nedovoljno iskusna da se smisleno angažuje na sprečavanju najtežih zločina. Mladima se retko pružaju opipljive mogućnosti da iskoriste svoje iskustveno znanje da izrade literaturu na ovu temu u sopstvenom kontekstu. Prečesto budu konsultovani, a nisu uključeni u proces odlučivanja o tome kako se njihov doprinos prenosi. Projekti u zajednici koje su preduzeli članovi radne grupe GIJTR (Globalna Inicijativa za pravdu, istinu i pomirenje), kao i sadržina ovog priručnika, svedoče o bogatstvu znanja i stručnosti koje mladi imaju.

Lekcije naučene tokom sprovodenja ovih inicijativa, koje bi bile korisne novim aktivistima da ih uključe i uzmu u obzir u svom radu, date se u daljem tekstu:

Imajte sigurnost i bezbednost u vidu

Iako su aktivizam i zagovaranje plemeniti poduhvati, ne podržavaju svi sektori društva one koji bi da menjaju status quo. Stoga je imperativ dati prioritet sigurnosti i bezbednosti vašeg tima, kako fizičkoj tako i digitalnoj. Uzajamnim štićenjem identiteta u medijima i na društvenim mrežama podiže se stepen bezbednosti u neizvesnim i neprijateljskim situacijama. Korišćenje onlajn bezbednosnih mehanizama za šifriranje podataka i informacija takođe bi bilo idealno. Naravno, ove mere nisu stopostotno pouzdane, stoga, kada je moguće, obavezno obezbedite u svojoj mreži i pravnog zastupnika koji će moći da pomogne u slučaju nezakonitog hapšenja.

Strateški i sa empatijom angažujte relevantne mreže i zainteresovane strane

Strateški uključite relevantne zainteresovane strane i mreže kako biste stvorili društveni kapital koji će podstići podršku za vašu inicijativu. Izgradnja dragocenih odnosa obezbeđuje bazu za rad u budućim intervencijama, čime se povećava verovatnoća postizanja održive promene. Važno je da se pobrinete da se prema svim zainteresovanim stranama, naročito onim koje se mogu svrstati

u kategoriju žrtava, postupa sa empatijom. Njihove priče i ono kroz šta su prošli daje našem aktivizmu smisao i najverovatnije će činiti arhiv kolektivnog sećanja koja može da bude most ka isceljenju i tranzicionoj pravdi.

Kritički analizirajte sve informacije

Obavezan pregled i provera svih informacija omogućiće vam da ispričate istinite priče i da razradite delotvorne strategije za svoje inicijative. Praksa kritičke analize primorava vas da se bavite isključivo činjenicama, što vam pomaže da steknete verodostojnost kod svoje publike i u zajednicama u kojima radite, istovremeno obezbeđujući pravičnost vaše inicijative.

Primenjujte kreativna rešenja da saopštite svoju poruku

Koristite alatke kao što su onlajn platforme koje mogu da upute vaše poruke širem auditorijumu, ali i da vas povežu sa relevantnim saveznicima, donatorima i partnerima koji mogu da pomognu u ostvarivanju vaših ciljeva. Pored toga, korišćenje umetničkih intervencija kao što su muzika, grafika, itd. mogu takođe da pospeše vaše poruke i da angažuju primaocce na jednom humanijem nivou.

Aktivno čuvajte i održavajte svoje mentalno zdravlje

Mentalno zdravlje je od najvećeg značaja za uspeh svake inicijative, naročito u vreme kada radimo u izolaciji i pod dodatnim smotrom pandemije Koviда-19 koja nam je stalno na pameti. Preduzimanje aktivnih koraka za samoposmatranje i ocenu sopstvenih sposobnosti za angažovanje na mukotrpnom radu, koji aktivizam podrazumeva, je jako bitno. Pored toga, korišćenjem vaših mreža za sopstveno mentalno dobrostanje kao i raspoloživih sredstava, bilo onlajn ili putem psihoterapije ili savetovališta, osiguraćete da vi i vaš tim budete u stanju da obavite zadatak koji ste sebi postavili.

Članovi radne grupe koji su napisali ovu publikaciju nisu se samo latili problema koji muče njihove zajednice već su i posvećeni tome da odnegašu novu generacije aktivista beleženjem njihovih iskustava u *Glasovima protiv nasilja* (*Voices over Violence*). Strategije i uvidi sa kojima su nas upoznali obezbediće da aktivisti širom sveta uče od aktivista utkanih u svoje zajednice koji su sprovodili kampanje i projekte u cilju rešavanja mnogih izazova u ovom najtežem periodu naše novije istorije.

ZAVRŠNE BILJEŠKE

- 1 ICTY reflects strengths and weaknesses of international justice /MKSJ odražava jake i slabe strane međunarodne pravde/ Pjer Hazan, justiceinfo.net, april 2016: <https://www.justiceinfo.net/en/26728-icty-reflects-strengths-and-weaknesses-of-international-justice.html>
- 2 Uloga medija u Prijedoru detaljno je obrazlagana u presudi *Tuzilac protiv Stakića*, Međuredni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, juli 2003. godine: <https://www.icty.org/x/cases/stakic/tjug/en/stak-tj030731e.pdf>
- 3 Poziv na genocid: Radio u Ruandi 1994., Alison De Forž u "Mediji i genocid u Ruandi", Alan Tompson, 2007., str. 49-50: <https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/30283/IDL-30283.pdf?sequence=9&isAllowed=y>
- 4 Od Teksasa do Kosova: Žrtva silovanja se vraća kao član nove vlade, Al Džazira, mart 2021: <https://www.aljazeera.com/news/2021/3/25/from-texas-to-kosovo-rape-survivor-returns-as-part-of-new-govt>
- 5 Poreklo ovog političkog slogana (postoji i verzija "privatno je političko") nije najjasnije, ali on izražava opšte uverenje među feministkinjama da su lična iskustva žene ukorenjena u njenom političkom položaju i rodnoj neravnopravnosti. Popularizovan je 1970. godine u istoimenom eseju američke feministkinje Kerol Haniš. Videti: <https://www.britannica.com/topic/the-personal-is-political>
- 6 Mentalno zdravlje i aktivizam : Video razgovor o mentalnom zdravlju i aktivizmu, autorka Iva Janković, u okviru inicijative *Nismo odustale jer pamtimo*, posvećeno tridesetogodišnjici protesta protiv rata tokom ratova devetdesetih godina u bivšoj Jugoslaviji.
- 7 "Pomaganje pomagačima" Mental Health and Human Rights Info: <https://www.hhr.org/thematic-pages-overview/helping-the Helpers/>
- 8 Predavanje: Gabor Mate, *Kada telo kaže Ne: Jedinstvo uma i tela i veza stres – bolest*. <https://www.youtube.com/watch?v=qIHWXWDuFO>
- 9 Više na ovu temu: <https://www.hhr.org/thematic-pages-overview/helping-the Helpers/>
- 10 Brene Braun je istraživačica, pripovedačica, koja se protekle dve decenije bavila proučavanjem hrabrosti, ranjivosti, srama i empatije. Ona smatra da treba da iskusimo ranjivost da bismo stekli hrabrost, stoga, "prihvati se koske." Za više informacija, videti: <https://brenebrown.com/about>
- 11 "Kako je Duterte koristio Fejsbuk da potpiruje rat protiv droge na Filipinima" <https://www.buzzfeednews.com/article/daveyalba/facebook-philippines-dutertes-drug-war>
- 12 Filipinski "Rat protiv droge", Human Rights Watch: <https://www.hrw.org/tag/philippines-war-drugs>
- 13 "Kako je Duterte koristio Fejsbuk da potpiruje rat protiv droge na Filipinima" <https://www.buzzfeednews.com/article/daveyalba/facebook-philippines-dutertes-drug-war>
- 14 "Filipini: Kancelarija UN za ljudska prava zgranuta istovremenim ubijanjem 'crveno etiketiranih' aktivista", UN Vesti, 9. mart 2021: <https://news.un.org/en/story/2021/03/1086782>
- 15 "2021 Stanje slobode štampe na Filipinima", Melinda De Jesus. Philippine Center for Investigative Journalism, 5. Maj 2021: <https://pcij.org/article/6425/2021-state-of-press-freedom-in-the-philippines>
- 16 Rajli E. Olson. *Uloge društvenih mreža u pokretu "Životi crnaca su važni" tokom KOVIDa-19*, april, 2021: <https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1839&context=honorsprojects>
- 17 Kortez-Ramos A, Torresilja Garsija JA, Landa-Blanko M, Polo Gutjeres FJ, Kastilja Mesa MT. Aktivizam i društvene mreže: *Participacija i komunikacija mladih*, 2021: <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/18/10485>
- 18 Afrička unija, "Bolje uključivanje afričke omladine u društvene delatnosti, radionica za progresivne reforme i kako ih ostvariti", 5. maj, 2020: <https://au.int/fr/newsevents/20200504/une-meilleure-inclusion-de-la-jeunesse-africaine-dans-le-fonction-publique>
- 19 Meizlend, Lindzi, "Mirovni sporazum SAD-Talibana: Šta treba znati" Savet za spoljne odnose, 2. mart 2020: <https://www.cfr.org/backgrounder/us-taliban-peace-deal-agreement-afghanistan-war>
- 20 "Od Talibana do Talibana: Ciklus nade, očajanju u vezi sa pravima žena", Heder Bar, Human Rights Watch, 1. novembar, 2021: <https://www.hrw.org/news/2021/11/01/taliban-taliban-cycle-hope-despair-womens-rights>
- 21 Abed, Fahim and Gibbons-Neff, Thomas, "Targeted Killings Are Terrorizing Afghans. And No One Is Claiming Them", New York Times, 2. januar 2021: <https://www.nytimes.com/2021/01/02/world/asia/afghanistan-targeted-killings.html>
- 22 Saopštenje za štampu Saveta bezbednosti UN, "Ubijanje, patnja naroda Avganistana 'mora odmah da prestane', kaže Specijalni predstavnik Savetu bezbednosti, zahtevajući veće angažovanje međunarodne zajednice", 23. mart 2021: <https://www.un.org/press/en/2021/sc14472.doc.htm>

International Coalition of
SITES of CONSCIENCE

www.sitesofconscience.org

- [Facebook.com/SitesofConscience](https://www.facebook.com/SitesofConscience)
- [@SitesConscience](https://twitter.com/SitesConscience)
- [@SitesofConscience](https://www.instagram.com/SitesofConscience)

GIJTR
Global Initiative for Justice
Truth & Reconciliation

www.gijtr.org

- [@GIJTR](https://twitter.com/GIJTR)
- [@GIJTR](https://www.instagram.com/GIJTR)